FAKULTA
PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ
A PEDAGOGICKÁ TUL

Bakalářská práce

Literární program zaměřený na emoce a zlozvyky dětí v mateřské škole

Studijní program: B0112A300007 Učitelství pro mateřské školy
Autor práce: **Michaela Brokenická**
Vedoucí práce: PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Liberec 2024

FAKULTA
PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ
A PEDAGOGICKÁ TUL

Zadání bakalářské práce

Literární program zaměřený na emoce a zlozvyky dětí v mateřské škole

Jméno a příjmení:	**Michaela Brokenická**
Osobní číslo:	P21000611
Studijní program:	B0112A300007 Učitelství pro mateřské školy
Zadávající katedra:	Katedra primárního vzdělávání
Akademický rok:	2022/2023

Zásady pro vypracování:

Cíl: Vytvořit a ověřit literární program zaměřený na emoce a zlozvyky dětí v mateřské škole
Požadavky:

- Studium odborné literatury;
- vytvoření literárního programu;
- zpracování doplňujících metodických materiálů pro vytvořený program;
- ověření programu v mateřské škole;
- vyhodnocení účinnosti programu.

Metody: Strukturovaný rozhovor se třemi učitelkami v mateřské škole

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce: tištěná/elektronická
Jazyk práce: čeština

Seznam odborné literatury:

DRIJVEROVÁ, Martina. *Zlobilky*. Praha: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03472-0
ČERNÝ, Vojtěch, GROFOVÁ, Kateřina. *Děti a emoce. Učíme děti vnímat, poznávat a pracovat se svými pocity*. 2. vyd. Praha: Edika, 2017. ISBN 978-80-266-1125-7.
GOLEMAN, Daniel. *Emoční inteligence*. Praha: Metafora, 2011. ISBN 978-80-7359-334-6.
PRÁŠILOVÁ, Michaela, ŠMELOVÁ, Eva, a kol. *Didaktika předškolního vzdělávání. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1302-4*
Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělání [online]. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/56051_1_1/
SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.
VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*. Praha: Raabe, 2017. ISBN 978-80-7496-333-9.

Vedoucí práce: PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce: 20. dubna 2023
Předpokládaný termín odevzdání: 20. dubna 2024

L.S.

doc. PaedDr. Aleš Suchomel, Ph.D.
děkan

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
garant studijního programu

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

19. dubna 2024 Michaela Brokenická

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala své vedoucí práce PhDr. Janě Johnové, Ph.D. za její odborné vedení, ochotu a čas věnovaný konzultacím. Dále bych také chtěla poděkovat učitelkám z mateřských škol, které se podílely na ověření mé bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá literárním programem zaměřeným na emoce a zlozvyky dětí předškolního věku. Teoretická část se zabývá charakteristikou předškolního věku a literární výchovy v mateřské škole. Pozornost je věnována faktorům, které ovlivňují rozvoj dovedností pro dosažení čtenářské gramotnosti. Dále je představena tvorba spisovatelky Martiny Drijverové, neboť pro tvorbu literárního programu byly použity i příběhy z jejích knih Zlobilky a Nezbedníci. Dále je v práci uvedena základní charakteristika metodických materiálů, které jsou v programu využity. Praktická část obsahuje literární program složený z šesti metodických listů, které jsou zaměřeny na seznámení dětí se základními emocemi. Zařazeny jsou v něm činnosti a metody vhodné pro rozvoj čtenářské gramotnosti. V práci jsou kromě samotného programu prezentovány také výsledky šetření, které jsou získány ověřením programu třemi učitelkami mateřských škol. Za účelem sběru dat byl vytvořen strukturovaný rozhovor.

Klíčová slova

předškolní věk, čtenářská pregramotnost, literární výchova, dramatická výchova, emoce, mateřská škola, metodické listy

Annotation

The bachelor thesis focuses on a literary program aimed at addressing the emotions and habits of preschool children. The theoretical part examines the characteristics of the preschool age and literary education in kindergarten. Attention is paid to factors influencing the development of skills for achieving literacy. Furthermore, the work introduces the work of the author Martina Drijverová, as stories from her books "Troublemakers" and "Rascals" were used in the creation of the literary program. Additionally, the thesis provides a basic overview of the methodological materials used in the program. The practical part includes a literary program consisting of six methodological sheets aimed at introducing children to basic emotions. It incorporates activities and methods suitable for developing literacy skills. Apart from the program itself, the thesis also presents the results of a survey conducted by three kindergarten teachers who verified the program. A structured interview was created to collect data.

Keywords

Preschool Age, Pre-reading Literacy, Literary Education, Drama Education, Emotions, Kindergarten, Methodical Sheets

Obsah

Seznam obrázků..... 3
Seznam tabulek..... 4
Seznam použitých zkratek a symbolů..... 5
Úvod..... 6
1 Literární výchova v mateřské škole..... 7
1.1 Předškolní věk..... 7
1.1.1 Základní emoce dětí předškolního věku..... 9
1.2 Čtenářská pregramotnost..... 11
1.3 Literární výchova..... 12
1.3.1 Literární výchova v RVP PV..... 13
1.4 Metody pro rozvoj čtenářské pregramotnosti..... 14
1.4.1 Třífázový model učení E – U – R..... 15
1.4.2 Vybrané metody dramatické výchovy..... 18
1.4.3 Hra..... 20
1.4.4 Obrázková osnova..... 20
1.4.5 Literární tvorba Martiny Drijverové..... 21
2 Cíle a výzkumné otázky..... 22
2.1 Cíle..... 22
2.2 Výzkumné otázky..... 22
3 Literární program Zlobilky a Nezbedníci..... 23
3.1 Popis literárního programu..... 23
3.2 Vlastní program Zlobilky a Nezbedníci..... 25
3.2.1 Lekce č. 1 – Emoce..... 25
3.2.2 Lekce č. 2 – Radost..... 31
3.2.3 Lekce č. 3 – Strach..... 36
3.2.4 Lekce č. 4 – Zvědavost..... 44
3.2.5 Lekce č. 5 – Smutek..... 51
3.2.6 Lekce č. 6 – Hněv..... 59
4 Metodologie pedagogického výzkumu..... 67
4.1 Strukturovaný rozhovor..... 67
4.2 Průběh šetření..... 68
4.3 Charakteristika respondentů..... 68

5 Výsledky šetření..... .70
5.1 Výsledky strukturovaného rozhovoru..... .70
Závěr..... .73
Seznam použité literatury a zdroje..... .75
Přílohy..... .77

Seznam obrázků

Obrázek 1: ukázka emočních karet, ilustrace autor.....35
Obrázek 2: emoční karta Radost, holčička,.....39
Obrázek 3: emoční karta Radost, chlapeček,.....39
Obrázek 4: emoční karta Strach, chlapeček, ilustrace autor.....44
Obrázek 5: emoční karta strach,.....44
Obrázek 6: emoční karta Strach, holčička, ilustrace autor.....44
Obrázek 7: 2 Holčička a pavouk.....48
Obrázek 8: 1 Holčička a pavouk.....48
Obrázek 9: 4 Holčička a pavouk.....48
Obrázek 10: 3 Holčička a pavouk.....48
Obrázek 11: emoční karta Zvědavost, holčička, ilustrace autor.....52
Obrázek 12: emoční karta Zvědavost, chlapeček, ilustrace autor.....52
Obrázek 13: 1 Chlapeček a výška.....53
Obrázek 14: 3 Chlapeček a výška.....53
Obrázek 15: 2 Chlapeček a výška.....53
Obrázek 16: 4 Chlapeček a výška.....53
Obrázek 17: emoční karta Smutek, holčička, ilustrace autor.....59
Obrázek 18: emoční karta Smutek, chlapeček, ilustrace autor.....59
Obrázek 19: 1 Holčička a ryba.....62
Obrázek 20: 2 Holčička a ryba.....62
Obrázek 21: 3 Holčička a ryba.....63
Obrázek 22: 4 Holčička a ryba.....63
Obrázek 23: emoční karta Hněv, chlapeček, ilustrace autor.....67
Obrázek 24: emoční karta Hněv, chlapeček, ilustrace autor.....67
Obrázek 25: 2 Chlapeček a nožičky.....71
Obrázek 26: 1 Chlapeček a nožičky.....71
Obrázek 27: 3 Chlapeček a nožičky.....72
Obrázek 28: 4 Chlapeček a nožičky.....72
Obrázek 29: Píseň „Někdy je ti dobře“ (Černý, 2021, s. 17).....84
Obrázek 30: Loutka Zvědavost.....84
Obrázek 31: Loutka Hněv.....84
Obrázek 32: Loutka Strach.....85
Obrázek 33: Loutka Smutek.....85
Obrázek 34: Loutka Radost.....85

Seznam tabulek

Tabulka 1: modelová tabulka pro analýzu věcných rysů.....23
Tabulka 2: Brainstorming o emocích, zápis na tabuli..... .34
Tabulka 3: ukázka názorové škály.....49
Tabulka 4: vzorový T-graf, Holčička a ryba..... .64

Seznam použitých zkratek a symbolů

ad. – a další

atd. – a tak dále

č. – číslo

E – U – R – evokace, uvědomění, reflexe

kol. – kolektiv

MŠ – mateřská škola

MŠMT – ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

např. – například

RVP – rámcový vzdělávací program

RVP PV – rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

RWCT – Reading and Writing for Critical Thinking

s. – strana

tj. – to je

Úvod

Téma rozvoje čtenářské gramotnosti a emocí dětí v mateřské škole jsem si pro vypracování bakalářské práce zvolila z několika důvodů. Jedním z nich jsou mé prozatímní laické znalosti v této oblasti. Jakožto začínající učitelka v mateřské škole si chci prohloubit znalosti právě v oblasti literární výchovy a emocionálního rozvoje předškolního dítěte. Dalším důvodem pro zvolení toho tématu je důležitost rozvoje čtenářské gramotnosti již v mateřské škole. Učitelka mateřské školy je jednou z prvních učitelských a vzorových rolí, která se v životě dítěte objeví. Proto je zásadní, aby mu poskytla bohatou nabídku aktivit, zaměřující se na budování kladného vztahu k četbě, knihám a sobě samému. Dramatická výchova nabízí jedinečné možnosti pro rozvoj jazykových a komunikačních dovedností, buduje mezi dětmi spolupráci, prožití si svých emocí, které může vyjádřit i pohybově, a proto se zaměřuji i na ni.

Cílem bakalářské práce je vytvořit literární program, prostřednictvím kterého budeme děti předškolního věku seznamovat se základními emocemi a rozvíjet důležité dovednosti pro úspěšné dosažení čtenářské gramotnosti. Cílem je též ověřit literární program učitelkami v mateřské škole.

Teoretická část bakalářské práce se zabývá charakteristikou dítěte předškolního věku, konkrétně jeho kognitivní vývoj. Dále jsou představeny prvky literární výchovy v mateřské škole, vymezení pojmu čtenářská gramotnost a popis třífázového modelu učení, se kterým dále vytvořený program pracuje. Popsána je i tvorba spisovatelky Martiny Drijverové, neboť pro tvorbu literárního programu byly použity i příběhy z jejích knih Zlobilky a Nezbedníci. Dále je v práci uvedena základní charakteristika metodických materiálů, kterými jsou obrázkové osnovy a emoční karty.

Praktickou část tvoří literární program „Zlobilky a Nezbedníci“, který se skládá z šesti lekcí, které jsou zaznamenány v metodických listech. První metodický list seznamuje děti se všemi emocemi a zbylých pět představuje vždy jednu hlavní emoci. Ve čtyřech lekcích využíváme příběhy Martiny Drijverové z jejích knih Zlobilky a Nezbedníci. Metodické listy obsahují metody vhodné pro třífázový model učení E-U-R. Jsou jimi metody kritického myšlení a dramatické výchovy, které jsou vhodné pro děti předškolního věku. Ověření a zhodnocení literárního programu proběhne pomocí strukturovaného rozhovoru s třemi učitelkami v mateřské škole.

1 Literární výchova v mateřské škole

V předškolním vzdělávání není literární výchova definována, ale je začleněna.

„V mateřské škole hovoříme pouze o čtenářské pregramotnosti, protože u dítěte rozvíjíme schopnosti, dovednosti a vědomosti, trénujeme paměť, koncentraci pozornosti a soustředěnost, které při samotném čtení bude potřebovat“ (Tomášková, 2015, s. 17).

Vzdělávání v MŠ vede dítě k překonání prvopočátečních obtíží v porozumění textu. Aktivity zaměřené na přípravu před čtením, zahrnují manipulaci s knihami a časté předčítání, což pomáhá dětem soustředit se a rozvíjet jejich schopnost vnímat a zpracovávat texty. Je zásadní, aby MŠ poskytovala dítěti čtenářsky stimulující prostředí a pečlivě vybírala knihy s výchovným záměrem, které se opakovaně předčítají a motivují děti k dalším činnostem (např. dramatickým a výtvarným). Tyto přístupy efektivně podporují pozitivní postoj k četbě a knihám (Krüger, Šafránková, 2021, s. 63).

1.1 Předškolní věk

Předškolní věk, známý jako "věk mateřské školy", trvá zhruba od třetího do šestého či sedmého roku života dítěte. Je charakterizován jako doba, kdy děti intenzivně rozvíjí své schopnosti a dochází k posilování jejich sociálního postavení a vazeb k okolnímu světu. Toto období končí dosažením školní zralosti, která je společensky definovaná (Vágnerová, 2022, s. 102).

Motorický vývoj

Předškolní věk je klíčový pro rozvoj motoriky. Děti se zdokonalují v hrubé motorice, což zahrnuje koordinaci a pohyb celého těla, a v jemné motorice, která je základem pro další dovednosti jako psaní. Motorický vývoj zahrnuje precizní provedení pohybů, které se stávají plynulejšími díky lepší kontrole nad svým tělem (Koťátková, 2008, s. 111).

„Jemná motorika, senzomotorika a grafomotorika jsou jedním z důležitých kritérií při posuzování způsobilosti k zahájení školní docházky“ (Bednářová, 2011, s. 6).

Kognitivní vývoj

Kognitivní procesy v předškolním věku zahrnují rozvoj řeči, vnímání, paměti, představivosti a fantazie. Děti v tomto období procházejí fázemi symbolického předpojmového myšlení a názorového intuitivního myšlení. Myšlení dítěte má přímou souvislost s tím, jaké podněty vnímá a co si umí představit. Vyznačuje se především intuicí a egocentrismem dítěte. Tento způsob myšlení zatím nepodléhá logice (Piaget, 2007, s. 25-57, 214).

Vývoj řeči je zásadní, protože podporuje celkové učení a přípravu na čtení a psaní. V tomto období je důležité rozvíjet slovní zásobu a schopnost porozumět a používat jazyk ve vhodných kontextech. Pro správný rozvoj řečových dovedností je důležité, aby bylo dítě obklopeno bohatým komunikačním prostředím a bylo vystavováno příležitostem, kdy může vést samostatný řečový projev. Též je důležitý vhodný jazykový vzor (Vágnerová, 2000, s 113; MŠMT, 2021, s. 17).

Vnímání je komplexní proces, který je ovlivněn genetickými faktory a interakcí s prostředím. Percepce není statický stav, ale dynamický proces, který se neustále vyvíjí a adaptuje na nové informace. Zrakové a sluchové vnímání a hmatové vjemy hrají klíčovou roli ve vývoji řeči, v rozvoji emocí, čtenářských dovednostech a komunikaci (Bednářová, 2015, s. 6). „*U novorozence dominují nižší kontaktní smysly (tj. chuť a hmat) nad vyššími (tj. zrak a sluch)“* (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 155).

„Paměť je soubor psychických procesů, umožňující zapamatování, uchování poznatků, pohybů a zkušeností“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995 s. 144). Paměť je rozdělena do několika fází, které zahrnují zapamatování, udržení a vybavení informací . Zraková a sluchová paměť je zásadní pro učení symbolů, jako jsou písmena a čísla. Zachycení, zpracování a uchování informací těmito percepcemi je zásadní pro učení. Jejich oslabení by vedlo k potížím se čtením a psaním. Pokud se dítěti dostává dostatečná pozornost, dokáže si díky krátkodobé paměti rychle zapamatovat např. mnoho básní, písní a říkadel. Dítě si mnohem lépe zapamatuje to, co ho zajímá. Také pomáhá vytvoření souvislostí s tím, co již zná (Tomášková, 2015, s. 88-91).

Fantazie a představivost jsou v předškolním věku klíčové pro kognitivní a emoční rozvoj dítěte. Představy, které zahrnují různé senzorické obrazy, jsou

základem kreativity a učení, přičemž děti často upřednostňují vizuální učební styl. To umožňuje formování jasných obrazových představ. Fantazie umožňuje dětem interpretovat a přizpůsobit realitu podle svých potřeb, což podporuje jejich emoční a rozumovou rovnováhu. Ve hře děti kombinují fantazijní a reálné prvky (např. oživují hračky a předměty). Tímto způsobem rozvíjí kreativitu, která je zásadní pro řešení problémů různými způsoby. Podpora fantazie a představivosti je proto nezbytná pro celkový rozvoj dítěte (Tomášková, 2015, s. 79-80; Vágnerová, 2000, s. 106; Koťátková, 1998, s. 23).

Sociální a emocionální vývoj

Sociální a emocionální vývoj předškolního dítěte začíná od nejranějšího věku a je spojen s poznáváním světa a jeho sociálních zákonitostí. Podle Eriksona (2002, s. 234) je toto období charakterizováno iniciativou, která podporuje samostatnost a aktivitu dítěte, a to i přes předchozí vzdor. Děti se v tomto věku učí chovat podle společenských očekávání a rozvíjí schopnosti potřebné pro každodenní život, a to učením se žádoucích dovedností a návyků. Začíná se klást důraz na informace o zvyklostech, morálních hodnotách, a s tím i objasňování jejich smyslu a souvislostí (Nováčková, Nevolová, 2020, s. 72).

Vágnerová (2000, s. 120) uvádí, že tento proces učení probíhá hlavně skrze hru, která je pro děti přirozeným a cílevědomým způsobem poznávání. Rámcový vzdělávací program zdůrazňuje důležitost začlenění dítěte do společnosti a naučení se pravidlům soužití. Vystavení bohatému sociálnímu prostředí od mladého věku vede k lepší sociální zručnosti a adaptabilitě na nové situace (MŠMT, 2021, s. 25).

Důležité jsou také emoce a rozvoj empatie, které hrají významnou roli v individuálním a sociálním rozvoji dítěte. Jsou klíčové pro začlenění do sociálních struktur (Vágnerová, 2000, s. 116).

1.1.1 Základní emoce dětí předškolního věku

Emoce jsou definovány jako *„psychický stav pramenící ze subjektivního prožívání vztahu k něčemu či někomu. Může být v rozporu s iracionálním hodnocením téhož vztahu či objektivní skutečností“* (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 61).

Emoce odrážejí pozitivní nebo negativní reakce na situace a jsou úzce spojeny s uspokojením nebo neuspokojením lidských potřeb. Jsou ovlivněny vnějšími událostmi i vnitřními psychologickými stavy a lze je tělesně i duševně cítit.

V předškolním věku dochází k významnému rozvoji schopnosti dětí vnímat, rozlišovat a pojmenovávat své emoce, též učení se správné reakce na emoce. Děti se učí vcítit do druhých a být empatičtí, což je klíčové pro efektivní sociální interakce a komunikaci. Mezi základní emoce patří radost, smutek, strach, vztek, důvěra, znechucení, očekávání a překvapení, které jsou vrozené a vyskytují se ve všech kulturách. S rostoucím věkem a zkušenostmi se u dětí rozšiřuje schopnost rozlišovat emoce a identifikovat specifické emoční stavy. To je podporováno i jejich schopností rozpoznávat emoce na základě mimických rysů (Pfeffer, 2003, s. 12-30; Vágnerová, 2022, s 206-214).

Radost – emoce, která se pojí s pocitem štěstí a spokojenosti. Obvykle je vyvolaná při dosahování cílů nebo úspěchu (Goleman 1997, s. 273). V předškolním věku se projevuje spontánně, zejména během hry nebo v pozitivních sociálních situacích. Podporuje sociální rozvoj dětí tím, že posiluje jejich vztahy s vrstevníky a dospělými a motivuje je k další aktivitě a objevování. Radost je často vyjádřena smíchem či úsměvem a může zahrnovat také "oční úsměv", kdy se oči mírně zúží a v koutcích se tvoří vrásky, což je znakem zvýšené fyzické aktivity a energie (Černý, Grofová, 2013, s. 39).

Smutek – emoce často spojená se ztrátou, neúspěchem nebo empatií vůči bolesti jiných. U předškolních dětí se může projevovat, když přijdou o oblíbenou hračku nebo jsou odděleny od rodičů. Tato emoce funguje jako adaptivní mechanismus, který lidem umožňuje zpracovat negativní události a přizpůsobit se změnám. Projevy smutku zahrnují sníženou energii a ztrátu zájmu o okolní dění. Často jsou doprovázené potřebou být utěšován. Smutek může vést k dlouhodobému sociálnímu stažení a snížené interakci s okolím (Goleman, 1997, s. 273; Vágnerová, 2022, s. 213).

Strach – obranná emoce, která se vyvíjí jako reakce na vnímané hrozby nebo nebezpečí a může být ve věku předškolních dětí vyvolán jak reálnými situacemi, tak nejasnými vnitřními představami. Strach je biologicky účelný, neboť mobilizuje tělo k rychlé reakci, jako je útěk nebo obrana a je zásadní pro osobní bezpečnost dítěte.

Mimické projevy zahrnují rozšířené oči a otevřená ústa, která signalizují vysokou míru pozornosti a připravenosti k reakci (Koťátková, 2008, s. 40; Černý, Grofová, 2013, s. 94-95).

Zvědavost – emoční stav charakterizovaný touhou poznat nové informace nebo prozkoumat neznámé. To je v předškolním věku často vidět, když děti aktivně zkoumají své okolí. Tato emoce je klíčová pro kognitivní rozvoj, podporuje exploraci a hromadění nových zkušeností. Zvědavost může vést jak k pozitivním objevům, tak k riskantnímu chování. Je často spojena s množstvím otázek a zapojením do nových aktivit (Goleman, 1997, s. 19; Černý, Grofová, 2013, s. 21).

Hněv – intenzivní emoční stav, který je často reakcí na frustraci nebo vnímanou nespravedlnost. U předškolních dětí se může projevit během konfliktů, nebo když se setkají s omezením svých schopností. Hněv může vyvolat jak fyzické, tak psychologické reakce, včetně zvýšené srdeční frekvence a připravenosti k obraně nebo útoku. Jeho správné zvládání zahrnuje konstruktivní vyjádření a ovládnutí hněvu, a to pomáhá definovat osobní hranice a reagovat na nespravedlnost (Goleman, 1997, s. 18, 273).

Pro lepší pochopení a identifikaci emocí, jak vlastních, tak emocí ostatních, je možné efektivně využít vizuální materiály jako ilustrace, obrázky a emoční karty. Tyto nástroje jsou zvláště užitečné pro děti, neboť vizuální informace zpracovávají snáze a intuitivněji než slovní popisy. Emoční karty poskytují dětem možnost rozpoznat a interpretovat různé emocionální stavy na základě mimiky a tělesných gest.

1.2 Čtenářská pregramotnost

Gramotnost je definována jako schopnost číst a psát, což se obvykle získává v počátečních ročnících školní docházky (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 73).

Čtení je druh řečové činnosti, který zahrnuje vizuální percepci znaků a vyvolává myšlenkovou činnost spojenou s porozuměním a vnitřním zpracováním informací (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 34).

RVP PV popisuje gramotnost a pregramotnost jako důležité ukazatele vzdělanosti s různými definicemi využívanými v mezinárodních studiích a výročních zprávách České školní inspekce (MŠMT, 2021, s. 48).

Pro čtenářskou gramotnost je zásadní rozvoj všech oblastí, které spadají do kognitivního vývoje dítěte. Dítě by mělo být schopné si představit obsah toho, co čte nebo co mu je čteno. Na základě popisu knihy by si mělo dokázat vybavit prostředí a postavy v knize, včetně vůní a zvuků, které s nimi souvisí. K tomu potřebuje poznat široké spektrum podnětů ze svého okolí (Tomášková, 2015, s. 80).

1.3 Literární výchova

Cílem literární výchovy v mateřské škole je rozvoj schopností a dovedností potřebných ke čtení. Tomášková (2015, s. 18) uvádí jejich příklady, které je třeba u dítěte předškolního věku rozvíjet. Jsou jimi *„rozvoj smyslů, zraková a sluchová analýza a syntéza, orientace v prostoru, čase,pravolevá orientace, hrubá a jemná motorika, řeč, komunikační schopnosti, kresba, myšlení, představivost, fantazie“.*

Tomášková (2015, s. 20-26) popisuje i specifické aktivity, které podporují pozitivní vztah ke knihám a literární výchově:

- Každodenní předčítání s aktivní účastí dítěte v klidném prostoru určeném pro čtení.
- Zpřístupnění knihovniček s neomezeným přístupem a nabídkou různých žánrů vhodných pro děti.
- Návštěvy knihkupectví a knihoven pro prohloubení zájmu o knihy.
- Tvorba dětského čtenářského deníku a výroba jednoduchých knih jako kreativní aktivity.
- Seznámení s procesem výroby knih a s lidmi, kteří se na tomto procesu podílejí.
- Vytváření vlastních příběhů, což podporuje tvořivost a fantazii.
- Dramatizace známých pohádek, hry na divadlo, návštěvy divadel a divadelních představení.

1.3.1 Literární výchova v RVP PV

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání je klíčový dokument, který slouží jako základ pro tvorbu školních vzdělávacích programů a směrnice pro pedagogy v mateřských školách. Literární výchova se v nich dotýká těchto rámcových cílů a klíčových kompetencí (MŠMT, 2021, s. 10-14):

Rámcové cíle:

- rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání
- osvojení základních hodnot, na nichž je založena naše společnost
- získání osobní samostatnosti a schopnosti projevovat se jako samostatná osobnost působící na své okolí

Klíčové kompetence:

1. **kompetence k učení**

- Dítě soustředěně pozoruje, rozpoznává souvislosti a používá jednoduché pojmy, znaky a symboly.
- Dítě klade otázky a snaží se najít odpovědi, aby porozumělo dějům a učilo se nové věci.
- Dítě se učí záměrně, soustředí se na aktivitu a snaží se si ji zapamatovat, dokončuje započaté úkoly.

2. **kompetence k řešení problémů**

- Dítě využívá logické myšlení k řešení problémů a aplikuje získané algoritmy v nových situacích.

3. **kompetence komunikativní**

- Dítě ovládá řeč, samostatně formuluje myšlenky, otázky a odpovědi a udržuje smysluplný dialog.
- Dítě vyjadřuje své prožitky, pocity a nálady.
- Dítě komunikuje gesty a slovy, rozpoznává symboly a chápe jejich význam.
- Dítě ovládá základní dovednosti pro čtení a psaní, neustále rozšiřuje a aktivně využívá svou slovní zásobu pro lepší komunikaci.

- Dítě efektivně využívá dostupné informativní a komunikační prostředky (knížky, encyklopedie, počítač, audiovizuální technika atd.).

4. **kompetence sociální a personální**

- Dítě si dokáže vytvořit a vyjádřit vlastní názor.
- Dítě projevuje citlivost a ohleduplnost, rozpoznává nevhodné chování, nespravedlnost, ubližování, agresivitu a lhostejnost.

5. **kompetence činnostní a občanské**

- Dítě má smysl pro povinnost a odpovědně přistupuje k úkolům ve hře, práci i učení.
- Dítě má základní představu o tom, co je v souladu s lidskými hodnotami a normami, podle kterých se snaží chovat.

1.4 Metody pro rozvoj čtenářské pregramotnosti

„Pokud rodiče či prarodiče svým předškolním (i školním) dětem pravidelně předčítají a povídají si s nimi o přečteném, položí základ celoživotního pozitivního vztahu dítěte ke čtení“ (Krüger, Šafránková, 2021, s. 16).

Každé dítě se během školního věku setkává se čtením, přičemž efektivita učení závisí na individuálních předpokladech, podpoře z rodinného prostředí, vhodném vedení učitelů a správné volbě čtecí metody. Proces učení by měl probíhat postupně, aby se předešlo ztrátě motivace a odmítnutí čtení. Rozvoj čtenářských dovedností je podpořen kognitivními operacemi, které jsou klíčové pro porozumění textu a jsou využívány i v dalších myšlenkových procesech.

Úroveň porozumění textu, klíčová pro kvalitu čtení, je ovlivněna řadou faktorů, včetně obtížnosti textu a osobního vztahu k tématu (Krüger, Šafránková, 2021, s. 63). Dále je výuka čtení ovlivněna prostředím, v němž dítě vyrůstá, jeho genetickými predispozicemi a zralostí centrálního nervového systému, což komplikuje výběr optimální metody výuky. Tomášková (2015, s. 29-32) popisuje tři metody učení čtení používané v českém školství:

- Analyticko-syntetická metoda, kde se čtení učí rozkladem na hlásky a skládáním slabik, s pozdějším porozuměním textu.

- Genetická metoda, která začíná výukou velkých tiskacích písmen, postupně přechází ke slovům a větám, což vede k brzkému porozumění textu.
- Globální metoda, určená pro děti s postižením, kde se slova učí vizuálně pomocí obrázků.

Krüger a Šafránková (2021, s. 64) popisují osm klíčových čtenářských strategií:

1. Náhled pro uvědomění si předchozích znalostí a cílů četby.
2. Kladení otázek k lepší orientaci v textu.
3. Hledání souvislostí mezi textem, čtenářem a světem.
4. Vizualizace pro vytvoření mentálních obrazů.
5. Porozumění slovům a rozvoj slovní zásoby.
6. Monitorování porozumění textu.
7. Shrnutí hlavních myšlenek.
8. Hodnocení textu a vytváření názorů.

1.4.1 Třífázový model učení E – U – R

Krüger a Šafránková (2021, s. 45) přizpůsobily program *RWCT, Čtením a psaním ke kritickému myšlení* pro malé děti, které ještě neovládají čtení a psaní. Tento interaktivní program je zaměřen na rozvoj kritického myšlení a čtenářských dovedností. Klíčové je čtení s dětmi a předčítání knih různých žánrů, aby si děti příběh prožily, pochopily jeho hlavní myšlenku a aplikovaly ji ve svém životě. Výuka probíhá ve třech fázích: aktivitami před četbou (evokace), během četby (uvědomění si významu) a po četbě (reflexe).

Evokace

Evokace je úvodní fáze četby, kdy dítěti sdělíme základní informace o knize, včetně autora a názvu, a zjistíme jeho předběžné znalosti o tématu. Procházíme knihu s dětmi, které necháme předpovídat obsah, postavy a děj. Modelace odhadů, jako například představení knihy s popisem obálky a předpokládaného chování postav, pomáhá dětem formovat očekávání a motivaci pro čtení. Tato aktivita směřuje pozornost dítěte na to, zda se jeho předpoklady v textu potvrdí.

Metody vhodné do fáze evokace (Krüger, Šafránková, 2021, s. 88-94):

- **Analýza věcných rysů** - Metoda pro porovnávání dvou předmětů podle kritérií, které si stanovíme na základě tématu. Údaje zaznamenáme do tabulky.

	kritérium 1	kritérium 2	kritérium 3
předmět 1			
předmět 2			

Tabulka 1: modelová tabulka pro analýzu věcných rysů

- **Brainstorming** – Učitel klade dětem otevřené otázky týkající se tématu a povzbuzuje je ke sdílení myšlenek. Pokud je reakce slabá, lze otázky rozšířit o další detaily nebo použít obrázky pro inspiraci. Důležité je, že všechny názory dětí jsou přijímány bez hodnocení. Učitel řídí diskuzi, zaměřuje se na klíčové body a zapisuje výroky velkými tiskacími písmeny pro lepší vizuální orientaci. Během fáze reflexe se ke vzniklým výrokům vrací, aby děti samy ověřily jejich pravdivost, zjištěnou na základě aktivity ve druhé fázi a provedly potřebné úpravy v zápisech.
- **Klíčová slova** – Před čtením příběhu nabídneme dětem „klíče“, které budou příběh odemykat. Klíčem jsou slova či sousloví, které představují zásadní skutečnosti v příběhu. Zmiňujeme v nich, kdo je hlavní postavou, zápletku, nástrahy a emoce. Děti na základě toho vymýšlí svůj vlastní příběh.
- **Myšlenková mapa** – Při její tvorbě se na velkoformátový papír zapisují všechny nápady dětí. Uprostřed papíru umístíme obrázek klíčového tématu a od něj vedeme čáry nebo kruhy, které tvoří kategorie s informacemi, jež děti znají. Během reflexe se k mapě vrátíme a nové, ověřené informace zaznamenáváme jinou barvou, což umožní sledovat vývoj poznání.

Uvědomění si významu informace

Ve fázi uvědomění se dětem předčítá nebo předkládá zdroj zážitků, čímž se stávají aktivními příjemci a dochází k hlubšímu porozumění a učení. Učitel aktivizuje děti otázkami a podněcováním k diskuzi, zahrnující i vyjadřování pohybem a povídáním. Obsah četby je přizpůsobený předškolním dětem. Zařazujeme zde metodu řízeného čtení, při které učitel, připravený na příběh, klade během čtení otázky

s otevřenou odpovědí, stimulující diskuzi a kritické myšlení. Pokud děti na otázku neodpoví, modelujeme příklad odpovědi. Otázky dětem pomáhají k porozumění příběhu a prohlubují zážitek z textu. Otázkami rozvíjíme řadu dovedností kritického myšlení, kterými jsou (Krüger, Šafránková, 2021, s. 94):

- **Předvídání** – Děti aktivně aplikují informace z textu a své předchozí znalosti k odhadování dalších událostí a motivací postav. Př. „*Co se teď asi stane? Jak to asi dopadne? Co by mohl hrdina udělat pro to, aby…? Jak se hrdina cítil?*“ Nejde zde o špatné a správné odpovědi.
- **Shrnování** – Po krátkých úsecích četby děti stručně popisují situace, dialogy a postavy, čímž zlepšují své porozumění příběhu.
- **Vizualizace** – Děti si vytvářejí mentální obrazy, vůně nebo zvuky na základě popisu v textu, což může zahrnovat i smyslové vnímání souvisejících předmětů. Při hlasitém čtení se zaměřujeme na pasáže, ve kterých jsou popisy plné detailů a děti na to upozorňujeme.
- **Vytváření souvislostí** – V předškolním věku je tato dovednost klíčová. Moment, ve kterém dítě chápe vztah děje s jejich životem a odpovídá jejich zkušenostem či je v rozporu, je důležitým k celoživotnímu čtenářství. Děti si vytvářejí souvislosti mezi textem a jejich životem, jiným textem a světem.
- **Vysuzování** – Tato dovednost je pro dítě v mateřské škole nejnáročnější. Říkáme jí „čtení mezi řádky“. Jedná se o vnímání implicitních informací. K tomu mohou být zásadní i obrázky k textu. Na základě nich může kontext rozpoznat. Informace nemusí být psaná, ale může být ukázána v obrázku. Např.:*“Co vidíme na obrázku? Co nevidíme, ale můžeme to také potvrdit?“*

Reflexe

Ve fázi reflexe si předškolní děti ujasňují, co si z činnosti odnášejí. Je důležité, aby formulovaly své poznatky a závěry vlastními slovy, což jim pomáhá lépe pochopit naučené lekce. Učitelé se dětí ptají na jejich dojmy z příběhu nebo knihy a zdůvodnění, proč se jim líbila nebo nelíbila.

Vhodné metody do fáze reflexe (Krüger, Šafránková, 2021, s. 95-99):

- **Názorová škála** - Metoda pomáhá dětem vizualizovat a formulovat své názory na určité téma. Učitel zavede škálu od „souhlasím/ano“ po „nesouhlasím/ne“ a děti se na ni umístí podle svého názoru. Tato aktivita podporuje diskuzi, během které děti vysvětlují své stanovisko a poslouchají argumenty ostatních. Tímto způsobem se rozvíjí kritické myšlení, schopnost verbálního vyjadřování a sociální dovednosti dětí.
- **T-graf** - Vizuální nástroj, který pomáhá v analýze textu tím, že rozdělí informace do dvou kategorií nebo aspektů na papíru rozděleném svislou čárou na dvě části ve tvaru písmene "T". Na vrch stránky se napíše hlavní téma nebo otázka, která je předmětem porovnání. Každý ze dvou sloupců pak slouží k záznamu informací, které se vztahují k jednomu z aspektů tématu. Tento nástroj je obzvláště užitečný pro vizuální srovnání a kontrastní analýzu dvou různých pohledů nebo charakteristik.
- **Zpřeházené obrázky** - Děti dostanou sadu obrázků a jsou požádány, aby je seřadily podle toho, jak si myslí, že patří. Cílem je, aby obrázky reprezentovaly určitou situaci nebo děj a děti pak své rozhodnutí porovnávaly s reálným obsahem textu nebo příběhu. Dále je zde doporučení vybrat odpovídající množství obrázků pro tuto činnost. Metoda není zaměřena pouze na to, najít správné pořadí, ale i na diskuzi a argumentaci o různých možnostech řešení.

1.4.2 Vybrané metody dramatické výchovy

Dramatickou výchovu chápeme jako soubor osobnostního a sociálního učení, který je vedený uměleckými prostředky. Je podstatnou součástí pro kladný rozvoj k literární výchově a to především kvalitativně, jelikož přispívá k pochopení čteného (Valenta, 2008, s. 40).

Příklady metod vhodných do MŠ (Koťátková a kol., 1998, s. 95-102):

- **Komunitní kruh –** Jedná se o verbální dramatickou metodu, která zaručuje, že se každé dítě zúčastní. Komunitní kruh nemusí vždy představovat pouze práce s asociacemi, ale právě určitý verbální projev dítěte, který zaměřujeme na přemýšlení, představivost a fantazii.
- **Práce s rekvizitou** – Jedná se hlavně o dovednost loutkohereckou a divadelní, je nutné, aby ji učitel při práci s rekvizitou aplikoval.

- **Narativní pantomima –** Spojení vyprávění a pantomimického zobrazování vyprávěného příběhu. Děti hlouběji prožijí, pochopí a zapamatují si děj, díky zapojení pohybu. Text by měl být akční s dostatečným množstvím situací, které lze ztvárnit.
- **Hra v roli –** Vychází ze spontánní hry předškolního dítěte. Rozdělujeme ji do tří základních typů:
    1. Simulace – Dítě je samo sebou ve fiktivní situaci.
    2. Alternace – Dítě hraje roli jiné osoby, zůstanou mu jeho charakterové vlastnosti.
    3. Charakterizace – Dítě přebírá cizí sociální roli s individuálními charakteristickými rysy. Opírá se o vnitřní pochopení a vcítění se do druhého, současně s rolí přijímá i zpřesňující charakteristiku.
- **Diskuse -** Metoda, která slouží k ukončení učebních celků a umožňuje dětem shrnout a pochopit probírané téma. Přestože není výhradně dramatická, ale spíše filozofická, je nezbytnou součástí dramatické výchovy a pomáhá určit další směr činnosti. Během diskuze učitel využívá připravené otevřené otázky k podpoře samostatného myšlení a rozvoji kritického myšlení a verbálních dovedností dětí. Tato metoda také posiluje sociální interakce mezi dětmi.
- **Improvizace** – Zařazujeme ji k průpravným hrám, dítě je seznámeno se situací a prostředím, rozdělujeme improvizaci bez kontaktu a s kontaktem.
- **Vnitřní hlasy -** Během aktivity může učitel vybírat děti, aby přistoupily do imaginární "aleje myšlenek", kde každé dítě reprezentuje jinou postavu. Děti poté jedno po druhém vyjadřují myšlenky a pocity své postavy, což ostatním pomáhá lépe pochopit různé perspektivy a emocionální stavy postav. Tato aktivita podporuje nejen rozvoj jazykových dovedností dětí, ale také posiluje jejich schopnost empatie, sociálního porozumění a kritického myšlení.
- **Zástupné předměty a loutky -** V mateřských školách je maňásek využíván jako efektivní pedagogický nástroj, který motivuje děti a podporuje jejich aktivní účast v učení. Po představení maňáska, kterému je přiřazena unikátní identita, s ním děti navazují emocionální vztah, což zvyšuje jejich zapojení. Děti ve spolupráci s pedagogem tvoří příběhy, kde maňásek hraje klíčové role,

což stimuluje jejich kreativitu i sociální interakce a přispívá k rozvoji komunikačních a sociálních dovedností.

- **Navození prožitku v simulovaných podmínkách -** Učitel vytváří bezpečné prostředí, kde děti mohou napodobit reálné situace, například nákup v obchodě, návštěvu lékaře atd. Děti si mohou vybrat role, které chtějí hrát a prožít příslušnou situaci, což podporuje jejich sociální dovednosti a porozumění světu kolem nich.

1.4.3 Hra

„Hra je interpretována jako neverbální a symbolická funkce, což umožňuje dítěti vyjadřovat své vnímání reality, postoje ke světu a k sobě samému. Fiktivní, symbolická hra, charakterizovaná jako hra "na něco", umožňuje dítěti promítat své představy do reálných situací, manipulovat s imaginárními objekty nebo je používat jako zástupce reálných objektů“ (Vágnerová, 2000, s. 110).

Piaget (2007, s. 112) zdůrazňuje, že symbolická hra je vrcholem dětské hry, při níž se děti musí neustále přizpůsobovat sociálnímu a fyzikálnímu světu, který jim může být obtížně pochopitelný. V pokročilejším předškolním věku, mezi pěti a sedmi lety, hra získává na složitosti a kvalitě. Děti přijímají více informací a rozvíjejí široké spektrum dovedností, včetně koordinace pohybu. Toto období poskytuje dětem hlubší schopnost koncentrace a překonání technických překážek ve hře. Děti se aktivně zapojují do týmové spolupráce s vrstevníky, což podporuje osvojování herních pravidel a vzájemnou souhru. Tvůrčí a obsahově bohatá hra v týmové spolupráci s vrstevníky tvoří základ pro originální myšlení a jednání dětí (Koťátková, 2008, s. 47-48).

1.4.4 Obrázková osnova

Práce s obrázkovou osnovou je v předškolním věku efektivním nástrojem pro rozvoj jazykových dovedností a vyjadřovacích schopností. Děti používají tuto techniku k seřazování obrázků a vyprávění příběhů, což zlepšuje jejich schopnost pochopit dějovou strukturu a detaily. Mohou také vytvářet nové příběhy nebo vlastní obrázkové osnovy, což rozvíjí jejich kreativitu a analytické schopnosti. Důležité je, aby obrázkové osnovy obsahovaly jasné a srozumitelné obrázky zobrazující klíčové postavy a momenty. To umožňuje dětem lepší orientaci v příběhu a podporuje interaktivní činnosti jako seřazování obrázků nebo domalování scén (Hubáček, 1989, s. 164-175).

Obrázky jsou v předškolním věku důležité pro pochopení jakéhokoliv tématu, umožňují jim odkrývat skryté významy. Snažíme se, aby děti při četbě obrázky nejen pozorovaly, ale aby v nich viděly hlubší souvislosti. Díky obrázkům dochází k rozvoji jejich vizuomotorické koordinace a zrakového vnímání. Tímto způsobem obrázková osnova přispívá k celkovému vizuálnímu a intelektuálnímu rozvoji dítěte (Bednářová, 2015, s. 14; Krüger, Šafránková, 2021, s. 49).

1.4.5 Literární tvorba Martiny Drijverové

Martina Drijverová, narozená roku 1951 v Praze, je česká prozaička, dramaturgyně a překladatelka. Vyrůstala v dvojjazyčném prostředí a vzdělání získala na Sorbonně v oboru dějin umění a na Filmové akademii muzických umění v Praze. Po studiích se věnovala překladatelství, než se v roce 1986 stala profesionální spisovatelkou. Od konce 70. let píše knihy pro děti, její tvorba zahrnuje téměř tři desítky knih. Drijverová je známá svou schopností propojit ideály s každodenním životem humornou formou. Její práce zahrnuje příspěvky v televizním a dramatickém umění a v dětských časopisech (Reissner, 2006, s. 87-92).

Knihy Zlobilky a Nezbedníci

Kniha "Zlobilky" od Martiny Drijverové, vydaná v roce 2009, získala popularitu nejen díky poutavému obsahu, ale i díky ilustracím Markéty Vydrové. V této knize jsou představeny příběhy zlobivých dívek, označovaných vždy jako „Holčička a …“, kde se každý příběh zaměřuje na specifický dětský nešvar. Na konci každé kapitoly je zařazena poučná pointa, podána s důvtipem, která se snaží přesvědčit čtenáře o negativním dopadu popisovaných nešvarů. V roce 2011 autorka představila podobnou knihu "Nezbedníci", která se věnuje zlozvykům chlapců. I zde jsou příběhy úmyslně přehnané a vedeny do absurdna, což má za cíl odradit od nežádoucího chování. Tyto příběhy jsou představeny s humorným přesahem.

2 Cíle a výzkumné otázky

Pro praktickou část bakalářské práce byly vymezeny dva hlavní cíle, ke kterým byly stanoveny čtyři výzkumné otázky.

2.1 Cíle

V bakalářské práci byly stanoveny následující cíle:

1. Vytvořit literární program „Zlobilky a Nezbedníci“ zaměřený na emoce a zlozvyky dětí v mateřské škole.
2. Ověřit literární program „Zlobilky a Nezbedníci“ učitelkami v mateřské škole.

2.2 Výzkumné otázky

S ohledem na cíle byly stanoveny následující výzkumné otázky:

1. Splňují metodické listy programu „Zlobilky a Nezbedníci“ stanovené cíle?
2. Jaké mají ověřující osoby připomínky k vytvořeným metodickým listům?
3. Jaký přínos má pro děti využití literárního programu ve výchově z pohledu učitele?
4. Jak hodnotí doplňující metodické materiály k literárnímu programu vytvořené autorem programu?

3 Literární program Zlobilky a Nezbedníci

Pro rozvoj čtenářských dovedností byl vytvořen literární program Zlobilky a Nezbedníci, který zároveň děti seznamuje se základními emocemi.

3.1 Popis literárního programu

Literární program Zlobilky a Nezbedníci je zaměřen na rozvoj předčtenářských dovedností a seznámení starších předškolních dětí se základními emocemi, jako jsou radost, smutek, strach, hněv a zvědavost. Program, určený pro učitele mateřských škol, využívá vybrané kapitoly z knih Martiny Drijverové jako klíčové didaktické nástroje a je rozdělen do šesti metodických listů, které poskytují návod k realizaci.

V programu pracujeme s třífázovým modelem učení E – U – R. Byly vybrány metody vhodné pro rozvoj čtenářské pregramotnosti a emocionálních dovedností Jsou jimi především i základní metody dramatické výchovy vhodné pro skupinu dětí v mateřské škole. Program je určen učitelům s počátečními zkušenostmi v literárních a dramatických činnostech. Program tvoří šest lekcí s časovým rámcem 45 minut. Níže jsou uvedena témata a cíle jednotlivých lekcí programu:

Lekce č. 1: Moje Emoce
Cíl: Umět rozlišit pět vybraných emocí.

Lekce č. 2 : Radost
Cíl: Uvědomit si, kdy máme radost a co nám radost dělá.

Lekce č. 3: Holčička a pavouk – Strach
Cíl: Uvědomit si, kdy máme strach a z čeho strach máme.

Lekce č. 4: Chlapeček a výška – Zvědavost
Cíl: Zjistit, kdy jsme zvědaví.

Lekce č. 5: Holčička a ryba – Smutek
Cíl: Uvědomit si význam a příčiny smutku, kdy smutek prožíváme.

Lekce č. 6: Chlapeček a nožičky – Hněv
Cíl: Uvědomit si, kdy se zlobíme.

První lekce programu Zlobilky a Nezbedníci je úvodní a seznamuje děti se všemi emocemi. V následujících lekcích se každá zaměřuje na jednu specifickou emoci. Od třetí do šesté lekce se program soustředí na příběhy od Martiny Drijverové z knih "Zlobilky" a "Nezbedníci", které vyprávějí o holčičkách a chlapečcích s různými zlozvyky a problémy. Tyto příběhy jsou zábavné, emocionálně bohaté a končí ponaučením. Vybrané kapitoly jsou začleněny do metodických listů, na které navazují specifické činnosti. Tyto aktivity pomáhají dětem nejen poznat emocionální projevy, ale i osvojit si správné mravy a rozpoznat konkrétní zlozvyky.

V metodických listech je vždy uveden název knihy, název kapitoly, téma lekce, cíl lekce, očekávané výstupy, časová dotaze, která činí 45 minut, organizace (je vždy v jedné prostorné místnosti uvnitř) a potřebné pomůcky na danou lekci. Součástí listu je popis každé činnosti, časová dotace, včetně jejich cílů, pokynů pro učitele a činnosti dětí. V metodických listech se objevuje přímá řeč učitele, která je vyznačena kurzívou.

K programu byly autorem vytvořeny doprovodné metodické materiály, které zahrnují emoční karty pěti vybraných emocí (ilustrace holčiček a chlapečků) a obrázkové osnovy čtyř vybraných příběhů, s nimiž v programu pracujeme. Tyto materiály jsou zařazeny u příslušných činností. Součástí programu jsou také loutky reprezentující pět vybraných emocí, které primárně slouží pro motivaci. Všechny metodické materiály jsou k dispozici jak ve fyzické podobě, tak i elektronické.

3.2 Vlastní program Zlobilky a Nezbedníci

3.2.1 Lekce č. 1 – Emoce

Název: Emoce

Téma: Jaké jsou mé emoce?

Cíl: Umět rozlišit pět vybraných emocí - radost, smutek, strach, zvědavost, hněv.

Očekávané výstupy:

- Dítě vyjádří náladu pohybem těla.
- Dítě si uvědomí souvislosti emocí s jeho životem.
- Dítě pojmenuje konkrétní emoce
- Dítě se zkusí zapojit do diskuse.
- Dítě přiřadí stejné dvojice obrázku k sobě.

Délka lekce: 45 minut

Prostředí: třída s volným prostorem uprostřed

Pomůcky: tabule (ideálně magnetická), psací potřeby na tabuli, magnety, emoční karty holčiček a chlapečků

Popis činností:

1. část – **Evokace**

1. „Náladoměr“ **(5 minut)**

Cíl: vzbuzení pozornosti, aktivizace dětí, zjištění aktuální nálady dětí

Pokyny učitele:

Seskupí děti do komunitního kruhu (obvyklou metodou), všichni sedí.

Pojďme se společně zamyslet nad naší náladou pomocí "náladoměru". Když jste šťastní a plní energie, zvedněte ruku k nebi. Když jste smutní nebo unavení, spusťte ji k zemi. Pokud je to něco mezi, natáhněte ji rovně před sebe. Tak, teď se všichni postavíme a zamyslíme nad svou náladou a ukážeme najednou.

Teď, když jsme změřili náladu, pojďme zjistit, proč se cítíme tak, jak se cítíme. Já jsem šťastná, že jsem tady s vámi, ale trochu unavená z nedostatku spánku. Pepo, proč máš takovou náladu?

Učitel osloví děti, které by chtěly sdělit důvod jejich nálady.

Činnosti dětí:

Děti sedí a naslouchají pokynům učitele. Nejprve v komunitním kruhu přemýšlí o své náladě, pak se společně s ostatními měří náladu pohybem paže. Poté se snaží slovně vyjádřit, proč se tak cítí, s ohledem na možnost, že někdo může mít podobné pocity. Nakonec se opět posadí.

2. Diskuze o našich emocích **(5 minut)**

Cíl: seznámit děti se základními informacemi o emocích

Pokyny učitele:

Učitel pokračuje v pokládání otázek dětem: *Jaké jsou další nálady, které někdy máte? Můžou mít takovou náladu rodiče a paní učitelky?*

Děti, jestlipak byste někdo uhodl, jak se nazývají všechny tyhle naše nálady a to co cítíme. Slovo začíná na písmeno E a také se rýmuje se slovem ovoce- jsou to EMOCE.

Učitel s dětmi slovo vytleská a vydupe po slabikách.

Zopakuje dvakrát a může např. i vystřídat skupiny chlapců a dívek.

V návaznosti na odpovědi dětí vede krátké a výstižné vyprávění o emocích. Níže jsou některé body, které je důležité zmínit:

- Je v pořádku mít jakékoliv emoce a nálady, být třeba smutný,veselý, naštvaný.
- Je přirozené mít jiné pocity než ostatní.
- Je důležité být všímavý a pozorovat, jak se cítí ostatní, také být empatický a vnímavý.
- Naše emoce, a i emoce ostatních dětí a lidí, vždy něco způsobuje.
- Každý kolem nás má nějaké emoce a pocity (tj. rodiče, sourozenci, tak paní učitelky, paní prodavačka, pan policista, hasič, babička a dědeček atd.).
- Někdy nemusí být jasně vidět, jaké emoce zrovna někdo prožívá.
- Emoce mají své místo v naší hlavě.

Činnosti dětí:

Děti sedí, poslouchají učitele a reagují na jeho otázky. Děti vytleskají a vydupou slabiky, aby si slovo emoce upevnily. Snaží se přijít na to, co již znají o emocích a zkusit se k tématu slovně vyjádřit.

3. Brainstorming **(8 minut)**

Cíl: zjistit, jaké emoce děti již znají

Pokyny učitele:

Učitel je u tabule. Bude se dětí ptát na otázky, následně zapíše odpovědi dětí na tabuli, ideálně velkým tiskacím písmem pod sebe k pravé straně, aby zbylo vedle slov místo na umístění dvou emočních karet dané emoce.

Pokud děti budou váhat, můžeme jim poradit otázkami typu:

Když je někdo smutný, jak se jmenuje tato emoce? - smutek

Pokud děti nezmíní některou z pěti emocí tj.: radost, smutek, strach, hněv, zvědavost**,** doplní učitel.

Příklad psaní na tabuli:

EMOCE		
RADOST		
SMUTEK		
STRACH		
HNĚV		
ZVĚDAVOST		

Tabulka 2: Brainstorming o emocích, zápis na tabuli

Činnosti dětí:

Děti přemýšlí nad otázkami učitele a odpovídají na ně. Pozorují, co učitel píše na tabuli. Vytvářejí si souvislosti se svým životem. Naslouchají i ostatním dětem.

4. Demonstrace emočních karet **(8 minut)**

Cíl: seznámit se s obrázky a emocemi na emočních kartách

Pokyny učitele:

Nejprve ukáže jednu kartu od každé emoce a vyzve děti k diskuzi, co na kartě vidí.

Učitel dítěti poskytne první modelový příklad předvídání, tj.:

Na této kartě vidím malou holčičku, vypadá smutně, má našpulenou pusu a velké oči… možná jí někdo moc chybí, nebo se jí po někom stýská, a nebo jí možná někdo něco slíbil a nesplnil svůj slib...

Příklady formulace otázek:

Děti, jak se holčička/chlapeček tváří? Co podle vás cítí? Jakou by mohl/a mít holčička/chlapeček náladu podle výrazu v obličeji?

Po určení správné emoce na obrázku, učitel umístí kartu na tabuli vedle napsané emoce, která obrázku odpovídá. Emoci společně s dětmi mimicky ztvární.

Činnosti dětí:

Děti pozorují obrázky, které jim učitel ukazuje. Uvědomují si přitom podobnosti mimických rysů.

Ukázka emočních karet:

Obrázek 1: ukázka emočních karet, ilustrace autor

5. Najdi stejnou dvojici **(4 minuty)**

Cíl: přiřadit k sobě shodné emoční karty

Pokyny učitele:

Učitel postupně ukazuje zbylé emoční karty a ptá se dětí, ke které emoci by měla každá karta být přiřazena. Následně vybere některé děti, aby samy připevnily karty na tabuli. Společně s dětmi pak mimicky ztvární každou emoci.

Činnosti dětí:

Dítě se snaží rozpoznat a přiřadit emoční kartu ke shodné emoční kartě. Předvádí mimicky emoce.

3. část – **Reflexe**

6. Stanoviště emocí **(15 minut)**

Cíl: uvědomit si, jaké emoce prožíváme v určitých situacích

Pokyny učitele:

Učitel vytvoří pět stanovišť v prostoru, podle daných emocí. Stanoviště označí emočními kartami tak, aby byly vidět. Vysvětlí dětem průběh hry. Učitel se ptá dětí na otázky:

Jakou emoci prožívám, když:

- *si se mnou nechce hrát kamarád ve školce*
- *mě někdo, koho mám rád, pohladí*
- *nemůžu najít oblíbeného plyšáka*
- *mě paní učitelka pochválí*
- *se nemůžu dočkat, až budu hrát hru*
- *mi moc chutná snídaně/oběd/svačina/večeře*
- *mi někdo bez dovolení vezme mojí hračku*
- *se hádáme s kamarádem*
- *mě zajímá nějaké tajemství*
- ... možnost vytvořit vlastní otázky i společně s dětmi

Emoce se mohou vždy na stanovišti mimicky i pantomimicky ztvárnit.

Po dokončení činnosti učitel lekci ukončí, tím, že se dětí zeptá co se jim líbilo/nelíbilo.

Činnosti dětí:

Děti reagují na otázky učitele tím, že se musí rozhodnout, k jakému stanovišti přijdou, podle jejich odpovědi na danou otázku. Na každém stanovišti mimicky ztvární emoci. Uvědomují si situace ze svého života a emoční prožitek v nich. Děti se emočně a pohybově projevují.

Nabídka dalších činností:

- Před každou lekcí můžete uskutečnit poslech a nebo zpěv písně „Někdy je ti dobře“ (Černý, 2021, s. 17) viz Obrázek 29. Poslouží k navození atmosféry a určitého signálu k zahájení tématu o emocích. Pokud by děti tato píseň zaujala, tak i naučení písně pěvecky.
- Emoční tichá pošta, ve které se v tichosti předává projev emoce (mimicky, gesty a pantomimou).

3.2.2 Lekce č. 2 – Radost

Název: Radost

Téma: Co mi dělá radost?

Cíl: Zjistit, co je radost a co nám jí přináší.

Očekávané výstupy:

- Dítě se raduje a veselí se.
- Dítě vyjádří svůj názor verbálně i neverbálně.
- Dítě má možnost zapojit se do diskuse.
- Dítě zkouší říct o ostatních něco pozitivního a kladného.

Délka lekce: 45 minut

Prostředí: třída s volným prostorem uprostřed

Pomůcky: emoční karta Radost (holčička i chlapeček), loutka Radost, lano

Popis činností:

1. část – **Evokace**

1. Náladoměr **(3 minuty)**

Cíl: zjistit, jak se děti cítí, aktivizace

Pokyny učitele:

Učitel děti svolá do komunikačního kruhu obvyklou metodou. Aktivita „náladoměr“ je již popsána v předchozí lekci č. 1. Pokud bude třeba dětem aktivitu připomenout, v krátkosti zopakuje postup (viz 3.2.1).

Činnosti dětí:

Všechny děti sedí v komunikačním kruhu. Dítě samostatně rozhoduje o tom, jak se cítí a vyjádří svou náladu pohybem své paže.

2. Brainstorming o radosti **(6 minut)**

Cíl: uvědomit si, co způsobuje radost; zapojit se do diskuse

Pokyny učitele:

Učitel dětem představí loutku radosti. Př.:

Učitel: *Dnes máme na návštěvě hosta, chtěla bych vám ho představit, jmenuje se Radost.*

Loutka Radost se dětem představí (viz Obrázek 34): *Ahoj kamarádi, já jsem Radost a jsem tak šťastná, že můžu být tady s vámi! Těším se na to, až si spolu budeme hrát. Ale hlavně jsem tu, abychom si spolu řekli něco o mně, o Radosti.*

Po seznámení s loutkou, učitel představí dvě emoční karty radosti, které přinesla loutka. *Podívejte se na tyto obrázky chlapečka a holčičky. Jak byste popsali jejich výrazy v obličeji? Jsou si s loutkou podobní?"*

Učitel s dětmi ztvární radost mimicky.

Činnosti dětí:

Děti pozorují, co se děje a seznamují se s loutkou. Při pozorování emočních karet si zkoušejí všímat mimických rysů obličeje a napodobují. Mají prostor pro vyjádření svého názoru.

Ukázka emočních karet:

Obrázek 2: emoční karta Radost, holčička, ilustrace autor

Obrázek 3: emoční karta Radost, chlapeček, ilustrace autor

3. Diskuse **(8 minut)**

Cíl: zjistit, co je vtipné a radostné

Pokyny učitele:

Učitel pošle loutku Radost po kruhu, klade každému dítěti otázku co mu připadá vtipné, veselé a kdy se cítí šťastné.

Činnosti dětí:

Děti se soustředí na loutku Radost, která koluje po kruhu. Naslouchají, co říkají ostatní děti. Dítě verbálně povídá loutce, dítě co ji drží, co mu připadá vtipné a radostné. Pravděpodobně děti budou projevovat své radostné emoce.

2. část – **Uvědomění**

3. Alej vřelých slov **(15 minut)**

Cíl: zažít potěšení, lásku a radost, říci si vzájemně něco hezkého, naslouchat

Pokyny učitele:

Učitel děti rozdělí do dvou řad tak, aby děti seděly nebo stály čelem k sobě, mezi nimi bude průchozí mezera. Značení řad je vhodné vyznačit lanem na zemi, aby je děti nepřekračovaly. Vznikne tak ulička, kterou budou děti po jednom dobrovolně procházet s loutkou radosti v ruce. Učitel vždy vybere, které dítě půjde.

Učitel poskytne dětem modelový příklad tím, že půjde uličkou s prvním dítětem a bude pomáhat vymýšlet prvotní modelové příklady odpovědí. Např.:

Já mám na tobě Andulko ráda jak mi pomáháš rovnat tužky, jsi milá a laskavá, ráda kamarádovi poradíš a pomůžeš, když někdo něco potřebuje…

Činnosti dětí:

Děti utvoří dle pokynů učitele dvě řady vedle sebe. Snaží se pochopit pokyny a průběh této aktivity. Dítě se zamýšlí nad tím, co řekne jinému dítěti např.:

- co na něm mají rádi
- čeho si na něm váží
- co pro ně kdy udělal hezkého

Děti řeknou nějakou jeho milou vlastnost. Dítě, které drží loutku radosti jde samo alejí a naslouchá, co mu ostatní děti říkají. Po skončení aktivity se zamyslí nad tím, jaké to bylo.

4. Pantomima **(6 minut)**

Cíl: projevit své emoce verbálně i neverbálně spontánními reakcemi

Pokyny učitele:

Učitel dětem zadá pokyn, ať stojí tak, aby kolem sebe měli místo. Učitel vysvětlí dětem

hru, kdy učitel bude říkat a předvádět pokyny a děti na ně budou též reagovat a hýbat se.

Představte si, že máte ohromnou radost z něčeho, co jsme si předtím říkali a ukažte mi ji. Třeba smíchem, voláním… a skákáním...

- Verbálně: zpíváme melodie, broukáme si, voláme, smějeme se…
- Neverbálně: mimika obličeje, pohyby těla, skákání, tancování...

Činnosti dětí:

Děti si vyzkouší verbálně a neverbálně vyjadřovat radost, vnímají i ostatní děti. Svobodně se pohybují.

3. část – **Reflexe**

5. Předávání radostných pohledů **(7 minut)**

Cíl: navázat oční kontakt, zkusit předat emoci mimickým výrazem

Pokyny učitele:

Učitel dětem vysvětlí, pravidla hry. Uskupení zůstává v komunitním kruhu, buď v sedě nebo ve stoje. Je důležité zachovat kruh, aby na sebe všechny děti viděli. Učitel předvede jak bude vypadat emoce kterou si budou předávat. Předávání probíhá otočením hlavy a očním kontaktem. Emoce koluje po jednom dítěti a předávají se dokud to děti nepřestane bavit. Potom se mohou předávat i jiné věci, např. tlesknutí, smích, dupnutí…

Po ukončení aktivity se loutka Radost dětí zeptá, jestli se jim lekce líbila a co se dozvěděly.

Činnosti dětí

Děti jsou v komunitním kruhu a předávají si emoci tak, že se musí vždy kouknout do očí na dítě po své levici. Pohledem a výrazem emoce si jí pantomimicky předávají postupně po celém kruhu. Po skončení se zamyslí nad tím co dělali a co je zaujalo.

Nabídka dalších činností

- Před každou lekcí můžete uskutečnit poslech a nebo zpěv písně „Někdy je ti dobře“ (Černý, 2021, s. 17) viz Obrázek 29. Poslouží k navození atmosféry

a určitého signálu k zahájení tématu o emocích. Pokud by děti tato píseň zaujala, tak i naučení písně pěvecky.

- Přečíst si zábavné formy básní a písní, např. popletené pohádky a příběhy.
- Zkusit děti naučit jazykolam.
- Vymýšlení maličkostí, které změní chod činností jako např.: chodit pozpátku.
- Děti mohou vyprávět o místě, kde se cítí šťastně.

3.2.3 Lekce č. 3 – Strach

Kniha: Zlobilky

Název kapitoly: Holčička a pavouk (Drijverová, 2022, s. 12)

Téma: Strach

Cíl: Zjistit, kdy jsme smutní a co nám při smutku pomáhá.

Očekávané výstupy

- Poslech čteného příběhu.
- Vnímání, porozumění a předvídání děje příběhu.

Délka lekce: 45 minut

Prostředí: třída s volným prostorem uprostřed

Pomůcky: podsedáky odpovídající počtu dětí, kniha Zlobilky (Drijverová, 2022), karty emoce Strach (holčička i chlapeček), obrázková osnova příběhu „Holčička a pavouk“, loutka Strach.

Popis činností:

1. část – **Evokace**

1. Náladoměr **(3 minuty)**

Cíl: zjistit, jak se děti cítí

Pokyny učitele:

Učitel děti svolá do komunitního kruhu obvyklou metodou. Aktivita „náladoměr“ je již popsána v předchozí lekci č. 1. Postup a průběh již znáte. Pokud bude třeba dětem aktivitu připomenout, v krátkosti zopakujeme postup (viz 3.2.1).

Činnosti dětí:

Všechny děti sedí v komunitním kruhu, ideálně na značkách (podsedácích). Dítě samostatně rozhoduje o tom, jak se cítí a vyjádří svou náladu pohybem své paže.

2. Seznámení se strachem **(4 minuty)**

Cíl: seznámit se s emocí strach, rozpoznat mimické rysy strachu

Pokyny učitele:

Učitel seznámí děti s loutkou Strach, ta je bude lekcí provázet. *Dnes tu s máme hosta. On má trochu strach, protože tady nikoho zatím ještě nezná.*

Loutka Strach (viz Obrázek 32): *Ahoj kamarádi, já jsem Strach. Docela se bojím, protože to tady vůbec neznám, ještě nikdy jsem ve školce nebyl. Znám jen malé holčičky a chlapečky jen tady z těch obrázků, jsou mi podobní? A jak?*

Zajímalo by mě, jestli se taky něčeho taky trošičku bojíte. Připravil jsem si hru, kde to zjistíme.

Činnosti dětí:

Děti poslouchají rozhovor učitele a loutky. Děti popisují, jak si je loutka podobná s holčičkou a chlapečkem na obrázku.

Ukázka emočních karet:

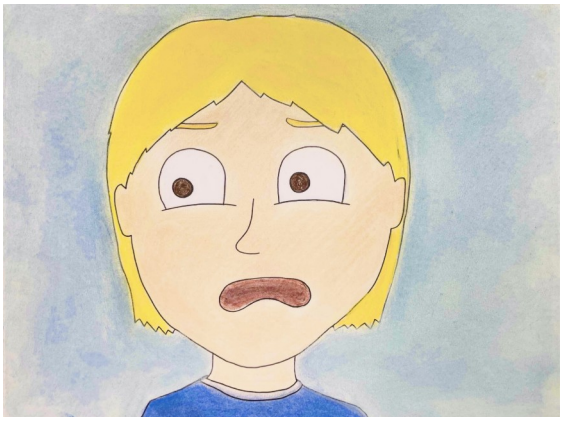

Obrázek 4: emoční karta Strach, chlapeček, ilustrace autor

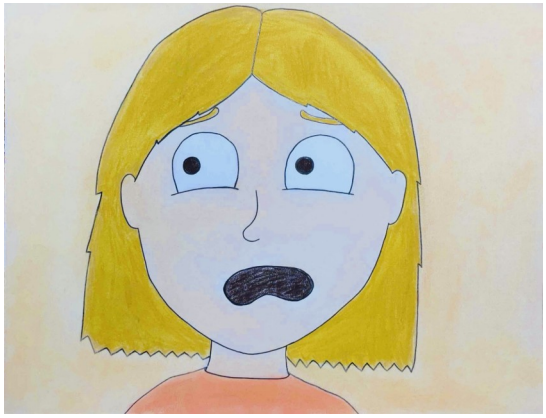

Obrázek 6: emoční karta Strach, holčička, ilustrace autor

3. Místo si vymění ten, kdo… (4 minuty)

Cíl: aktivace dětí, dozvědět se z čeho mají děti strach a proč

Pokyny učitele:

Učitel začne vysvětlovat pravidla hry „Místo si vymění ten, kdo“. Učitel (loutka Strach) prohlásí výrok:

Místo si vymění ten, kdo:

- *má strach z hmyzu*
- *se bojí tmy*

- *se bojí výšek*
- *má strach z cizích lidí*
- *kdo se nebojí jít někam sám*
- *kdo se bojí strašidelných pohádek*
- *kdo se nebojí ve školce*
- *kdo se cítí s rodiči v bezpečí*

Učitel strach dětí nepodceňuje a nebagatelizuje. Po přemístění se dětí může zeptat, proč se dané věci bojí/nebojí.

Činnosti dětí:

Poslouchají pravidla hry. Sedí na podsedáku, aby udržely komunitní kruh. Děti se snaží zapojovat se do hry. Uvědomují si tím, z čeho mají v jejich životě strach. Mohou navrhnout, z čeho mají/nemají strach.

2. část – **Uvědomění**

4. Řízené čtení příběhu „Holčička a pavouk“ (16 minut)

Cíl: předvídat následující děj, vytvářet souvislosti, uvědomění emocí strach v příběhu

Pokyny učitele:

Učitel má nachystanou knihu s příběhem „Holčička a pavouk“ Poskytne dětem prostor pro předvídání, o čem kniha bude podle jejího obalu.

Na obalu knihy, vidíme název a jméno autorky Martina Drijverová. Jak se asi kniha jmenuje, je tady několik malých holčiček, je jich celkem kolik? Sedm. Co dělají? Několik se jich houpe na stromě a mají z toho náramnou legraci, proto se asi smějí. Proto Zlobilky, můžeme říci že to bude o jakých holčičkách…?“

Učitel předčítá nahlas příběh, který je doplněn otázkami, na které se učitel bude ptát, dává prostor pro odpovědi a krátkou diskusi.

Příběh Holčička a pavouk:

Byla jedna holčička a ta se bála hmyzu. Bála se komárů, že ji štípnou, bála se můr, že se kolem ní třepetají, a ze všeho nejvíc se bála pavouků. Bůhvíproč.

„Pavouk ti přece nic neudělá,“ říkal tatínek snad stokrát. „Je užitečný. Sedí v koutě a číhá na mouchy. Těch se máš bát! Přenášejí nemoci.“

Ale holčičce mouchy zdaleka tolik nevadily jako pavouci.

„Jsou ošklivý! Mají dlouhé nohy! A chlupaté hlavy!“

Marně ji to rozmlouvali. Pravda, maminka taky neměla pavouky v oblibě, ale to proto, že jejich sítě kazily dojem z uklizeného pokojíčku. Proti pavoukům samotným neměla nic. Jednou takhle pavučiny vymetala, a z koutů vyběhli jejich tvůrci a prchali pokojem.

„Šlápni na ně!“ křičela holčička.

„Měla bych je zabít?“ divila se maminka.

Otázka: *Proč by maminka neměla pavouka zabíjet?* (vytváření souvislostí)

„Nijak mi neublížili!“

„Ale jsou tak hnusní!“

„Každý tvor má právo na život!“ řekla maminka. „Co tobě připadá ošklivé, může být pro jiného hezké. Ostatně... z ošklivých zvířat se v pohádkách stávají princové a princezny, to přece víš.“

Otázka: *V jaké jiné pohádce se z ošklivého zvířete stane princ nebo princezna?* (zapojení znalostí, souvislosti)

Nad tím se holčička zamyslela. Ba přemýšlela o tom celý den. A možná právě proto ji v noci navštívil…

Otázka: *Kdo mohl holčičku ve snu navštívit?* (předvídání)

...velikánský pavouk! Odporný byl nevídaně.

„Sedni si mi na záda!“ přikázal a holčička musela poslechnout, bála se strašně! Chytla se nerada nestvůry kolem krku a pavouk s ní začal vystupovat po provazovém žebříku do obrovské pavučiny. Ale ona to pavučina nebyla!

Otázka: *Co jiného by to mohlo být, než pavučina?*(předvídání, vizualizace) *Jak se asi holčička cítila?* (shrnování)

Byl to nádherný zámek, utkaný z tisíci hedvábných vláken. V oknech vlály nabírané záclonky a na lůžkách se skvěly krajkové polštáře. Ve veliké síni stál trůn a před ním zrcadlo.

"Teď můžeš slézt!" řekl pavouk holčičce.

Sestoupila tedy z jeho zad, kde se jí vlastně sedělo velice měkce a pohodlně, a rozhlédla se kolem. A znovu se začala strašně bát! Protože ze všech koutů vylézali pavouci, větší i menší, a smáli se.

"Ta vypadá! Ta je ošklivá! Má jen dvě nohy! A jak je rozcuchaná!"

Ta poslední poznámka holčičku přiměla, aby přistoupila k zrcadlu. A opravdu, nevypadala nic moc: pomačkaná noční košilka, neupravené vlasy.

"Nesmějte se, nemůže za to!" řekl veliký pavouk.

Stoupl si k holčičce a tu... Ano. V zrcadle se místo pavouka objevil…

Otázka: *Kdo se tam místo pavouka asi objeví?* (vysuzování)

...krásný princ! Měl velice dlouhé nohy a husté kučeravé vlasy.

„Jej!“ vykřikla holčička. Ale jak promluvila, zmizel princ, zmizel zámek i pavouci, byla doma ve své postýlce. Bylo ráno a nad hlavou se jí objevila zbrusu nová pavučina.

A teď si ta holčička přistavila židli, vylezla na ni a opatrně vzala do dlaní pavouka, sedícího na stěně. Z knížek, které jí maminka četla, si dobře pamatovala, co se má udělat pro vysvobození zakletých osob.

Otázka: *Co myslíte, že holčička udělá, aby pavouka vysvobodila?* (předvídání)

Takže pavouka– třebaže se třásla děsem – se zavřenýma očima políbila. A když oči otevřela, byl tu…

Byl tu stále pavouk.

Cože – a to je konec?

Otázka: *Jaký by mohl mít tento příběh konec a co z něj vyplývá?* (předvídání a vysuzování)

Ne, samozřejmě že není. Holčička pavouka posadila zpátky na stěnu a neublížila mu. To je přece hezké, ne? Taky se už navždycky přestala pavouků bát (Drijverová, 2022, s. 12-17).

Činnosti dětí:

Děti se pohodlně usadí, tak aby viděli na knihu. Předvídají o čem kniha bude podle jejího obalu. Při vnímání textu zkouší samy odpovídat na kladené otázky učitelem, mohou se zapojit do diskuse.

6. Obrázková osnova příběhu **(5 minut)**

Cíl: poskládat obrázky příběhu chronologicky za sebou

Pokyny učitele:

Učitel děti po dočtení textu vyzve, že loutka Strach potřebuje pomoci seřadit obrázkový příběh chronologicky za sebou, v pořadí, jak se příběh odehrával postupně. Učitel ukazuje najednou obrázky. Při řazení obrázků shrnuje společně s dětmi, co se v příběhu stalo, jaké emoce se objevily.

Činnosti dětí:

Všechny děti spolupracují a formou diskuse se domlouvají, jak obrázky půjdou po sobě.

Obrázková osnova „Holčička a pavouk“

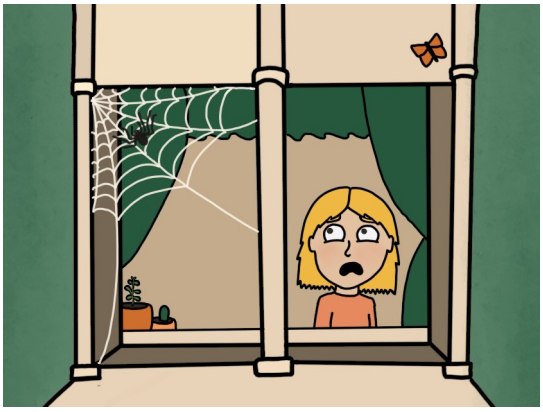

Obrázek 8: 1 Holčička a pavouk

Obrázková osnova, ilustrace autor

Obrázek 7: 2 Holčička a pavouk

Obrázková osnova, ilustrace autor

Obrázek 10: 3 Holčička a pavouk

Obrázková osnova, ilustrace autor

Obrázek 9: 4 Holčička a pavouk

Obrázková osnova, ilustrace autor

3. část – **Reflexe**

7. Názorová škála: ano – ne **(8 minut)**

Cíl: uvědomit si pravdu a lež, vyjádřit svůj názor pohybem

Pokyny učitele:

Ptá se dětí na otázky nejprve k textu.

- *Měla holčička strach i z hmyzu, komárů a můr?*
- *Bála se pavouků i holčičky maminka?*
- *Stávají se v pohádkách z ošklivých zvířat princové?*

Po té přejde na osobní strachy dětí:

- *Bojíš se nějakého hmyzu?*
- *Máš strach z pavouků?*
- *Políbil/a jsi někdy nějaké zvířátko?*
- *Bojíš se tmy?*
- *Bojíš se duchů a strašidel?*
- *Když mám strach, pomůže mi, když nejsem sám.*
- *Bojíš se o někoho, kdo je nemocný?*

Otázky nemusíte využít všechny, případně můžete vytvořit své vlastní. Děti můžete v průběhu oslovit, aby vysvětlily, proč se tak rozhodly.

Grafická vizualizace názorové škály:

✓ ANO/souhlas	MEZI	× NE/nesouhlas

Tabulka 3: ukázka názorové škály

Činnosti dětí:

Děti se snaží pochopit novou hru. Pro vyjádření své odpovědi na otázku využívají dle pokynů učitelky dvě strany třídy „ANO a NE/souhlas a nesouhlas“. Pohybují se tedy podle své odpovědi na otázku. Dítě slovně vysvětluje, proč se tak rozhodlo.

8. Co mi pomůže, když mám strach? (6 minut)

Cíl: uvědomit si, co nám může pomoci, když se bojíme

Pokyny učitele

Učitel pošle loutku Strach do komunitního kruhu a děti po jednom s loutkou v ruce odpovídají na otázku. Učitel dítěti poskytne prostor pro vyjádření názoru.

Co vám pomáhá, když se něčeho bojíte a co strach potřebuje, aby odešel?

Učitel dětem sdělí další metody, které mohou pomoci např.: hluboké dýchání, afirmace („dokážu to, klídek“), nevyhýbat se strachu, pocit bezpečí, nějaká hezká pozitivní vzpomínka atd.

Činnosti dětí:

Děti si uvědomují, co jim pomáhá, když se bojí. Říkají to loutce a ostatním dětem.

Nabídka dalších činností:

- Před každou lekcí můžete uskutečnit poslech a nebo zpěv písně „Někdy je ti dobře“ (Černý, 2021, s. 17) viz Obrázek 29. Poslouží k navození atmosféry a určitého signálu k zahájení tématu o emocích.
- Hra pavoučí honička:

Koho se honič – „pavouček“ dotkne, stane se pavučinou – zůstane na místě a rozpaží ruce. Stává se jakousi „nástrahou“ pavoučka a z místa mu pomáhá chytat ostatní. Dotkne-li se někoho, promění ho také v pavučinu. (Koťátková a spol. 1998, s. 105).

3.2.4 Lekce č. 4 – Zvědavost

Kniha : Nezbedníci

Název kapitoly: Chlapeček a výška (Drijverová, 2022, s. 7)

Téma: Zvědavost

Cíl: Dítě se seznámí se základními informacemi o emoci zvědavost.

Očekávané výstupy:

- Vymyslet příběh podle daných obrázků ve skupině dětí.
- Zapojit se do diskuse a naslouchat druhým.
- Seznámit se s emocí zvědavost.
- Pohybově ztvárnit děj v příběhu.
- Dítě dokáže předvídat, o čem pojednává příběh na základě obrázkové osnovy.

Délka lekce: 45 minut

Prostředí: místnost s volným prostorem uprostřed

Pomůcky: emoční karty Zvědavost (holčička i chlapeček), loutka Zvědavost (viz Obrázek 30), látka na zakrytí loutky, kniha Nezbedníci

Popis činností:

1. část – **Evokace**

1. Náladoměr **(3 minuty)**

Cíl: zjistit, jak se děti cítí

Pokyny učitele:

Učitel děti svolá do komunitního kruhu obvyklou metodou. Aktivita „náladoměr“ je již popsána v předchozí lekci č. 1. Postup a průběh již znáte. Pokud bude třeba dětem aktivitu připomenout, v krátkosti zopakujeme postup (viz 3.2.1).

Činnosti dětí:

Všechny děti sedí v komunitním kruhu. Dítě samostatně rozhoduje o tom, jak se cítí a vyjádří svou náladu pohybem své paže.

2. Brainstorming - obrázková osnova **(9 minut)**

Cíl: seznámení s emocí zvědavost, spolupráce dětí, vymyslet příběh podle daných obrázků

Pokyny učitele:

Učitel seznámí děti s loutkou Zvědavost, která je provází během lekce. Učitel loutku zakryje, aby mohly děti hádat, co to je, což podnítí jejich zvědavost.

Učitel představuje návštěvu: *Dnes tu máme Zvědavost, která touží vidět všechno a zkoumat tajemství. Znám holčičky a chlapečky jen tady z těch obrázků, jsou mi podobní. Vypadají stejně zvědavě a překvapeně, jako já. Rovnou jsem si pro vás děti nachystala úkol.*

Učitel rozdělí do skupin max po 5. Každá skupina bude mít před sebou obrázkovou osnovu příběhu „Chlapeček a výška“. Učitel (loutka) vysvětlí úkol.

Obrázky, které máte před sebou, zkuste umístit tak, jak si myslíte, že jdou za sebou a vymyslete krátký příběh, společně s kamarády. Až ho budete mít vymyšlený, navzájem si příběhy poslechneme.

Po vymyšlení příběhu každá skupinka řekne, jaký vymyslela příběh.

Činnosti dětí:

Děti naslouchají a zapojují se do vymýšlení příběhu, podle obrázků. Spolupracují navzájem. Děti na konci vypráví své příběhy.

Ukázka emočních karet:

Obrázek 12: emoční karta Zvědavost, chlapeček, ilustrace autor

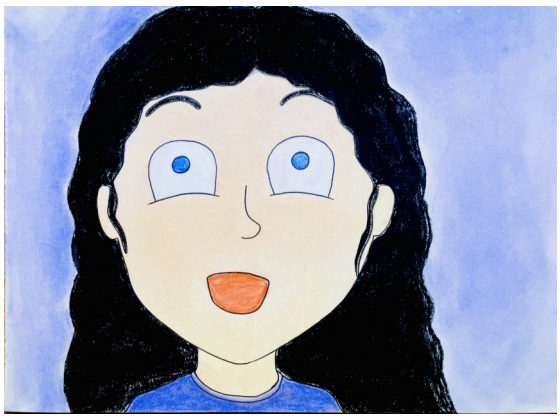

Obrázek 11: emoční karta Zvědavost, holčička, ilustrace autor

Obrázková osnova Chlapeček a výška:

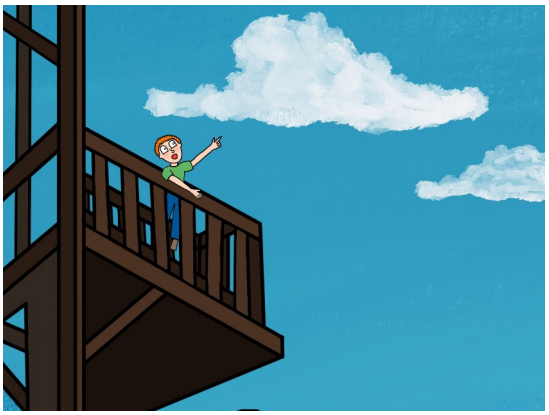

Obrázek 13: 1 Chlapeček a výška

Obrázková osnova, ilustrace autor

Obrázek 15: 2 Chlapeček a výška

Obrázková osnova, ilustrace autor

Obrázek 14: 3 Chlapeček a výška

Obrázková osnova, ilustrace autor

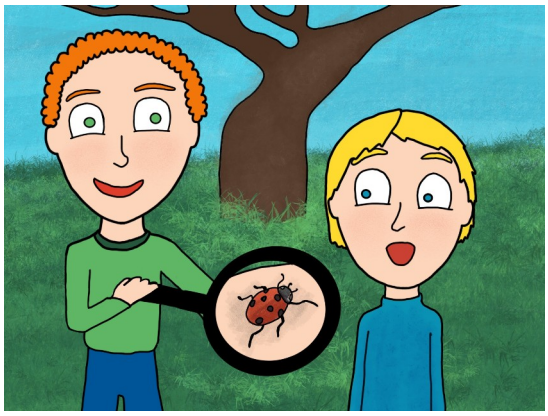

Obrázek 16: 4 Chlapeček a výška

Obrázková osnova, ilustrace autor

2. část – **Uvědomění**

3. Řízené čtení příběhu „Chlapeček a výška“ (15 minut)

Cíl: vyslechnout příběh, uvědomění si souvislostí mezi obrázky a příběhem

Pokyny učitele:

Učitel poskytne dětem knihu „Nezbedníci“. Dá dětem prostor hádat, o čem kniha nejspíš bude, podle obalu. Představí i autorku Martinu Drijverovou. Předčítá dětem nahlas příběh, v určitých vyznačených místech, dětem položí otázky a nechá krátký prostor k diskusi.

Příběh Chlapeček a výška:

Byl jeden chlapeček a ten miloval výšky. Lezl na půdu, aby se podíval z okýnka dolů, lezl na stromy, lezl i na lampy. Když byl na návštěvě, bavilo ho nejvíc jet výtahem do nejvyššího patra. Odtamtud pak vylezl po železných schůdkách na plochou střechu, odkud měl město jako na dlani. To, co měl u nohou a co by mohl pozorovat, kdyby se trošku sklonil, ho nezajímalo. Nevšiml si muchomůrky, babočky admirála nebo bábovek na písku.

Otázka: *Co dalšího by mohl chlapeček vidět?* (vizualizace)

Chtěl jen výš a výš. A z výšky se taky díval na svoje mladší nebo menší kamarády. Koukal na ně, jak se říká, svrchu, což znamená, že jimi vlastně trochu pohrdal. Vždyť jsou malí, při zemi, nedokážou to, co on.

Zato obdivoval hráče basketbalu, ti jsou panečku dlouzí, a rozhodl se, že vyroste, jak jen to půjde. Takže pil mléko, jedl špenát a rajčata a vytahoval se na špičky. Rostl docela rychle, ale pořád mu to nestačilo.

Rodiče chtěli chlapečkovi udělat radost, tak ho jednou vzali do míst, kde stála rozhledna. Na tu vyhlídkovou věž vedlo strašně schodů, a tatínek a maminka se velice zadýchali, než došli na vrchol. Ale chlapeček tam vyběhl jako nic, jen aby už byl nahoře. Na věži skákal radosti, jak vysoko se dostal, a pokoušel se dosáhnout na mraky, což samozřejmě nešlo.

Rodiče si mysleli, že chlapečka tímhle výstupem uspokojili a že od něj bude na chvíli pokoj. Protože to jeho věčné vypínání a vytahování, jakož i šplhání někam nahoru jim už začínalo jít na nervy.

Když měl chlapeček jít k večeři, museli ho sundavat ze stromu nebo ze žebříku.

Když se myl, skákal až nahoru ke sprše a příšerně čekal. O Vánocích vylezl dokonce na vršek ozdobené borovice a porazil ji, takže se rozbily všechny ozdoby. Není se tedy co divit, že to tatínka a maminku už moc nebavilo.

„Teď vylezl, jak nejvýš to jde," říkali si rodiče. „Teď bude klid."

Jenže to se mýlili! Něco bylo ještě výš než vršek rozhledny…

Otázka: *Víte děti, co je ještě výš než rozhledna? A jak se chlapeček chová?* (vysuzování)

… a to bylo nebe. A na nebi měsíc a hvězdy. K nim se chtěl chlapeček dostat.

Začal sbírat dřevěné lísky a krabice, odnesl pár cihel ze stavby a stoličku z kuchyně. To všechno vynášel do koruny obrovského stromu, který rostl u jejich domu. Měl za to, že když ty věci vyrovná na sebe, na měsíc hravě dosáhne.

Tak na stromě vyrostla ohromná věž a jednoho dne se na ni chlapeček skutečně vyšplhal. A vážně! Skoro si sáhl na hvězdu! Ale pak se pod ním krabice zakymácely... a chlapeček spadl.

Otázka: *Co se chlapečkovi stalo, potom co spadl dolů?* (předvídání)

Bylo to skutečně z velké výšky – při nárazu na zem se zapíchl do hlíny a zůstal tam trčet. Koukala mu jen hlava.

Teď tedy nebyl vysoko. Ba, byl tak nízko, že víc už to nešlo. Proto se stalo, že mohl pozorovat mravence, jak nosí jehličí na stavbu mraveniště. Proto viděl hlemýždě, jak drandí na sliznaté noze. Všiml si, že tráva je vlastně les, kterým se prodírají brouci. A užasl nad zrnkem hrachu, které začíná klíčit. Všechno bylo neobyčejně zajímavé. Ale pohodlně to nebylo. Chlapeček se nemohl ani pohnout, a natož měl hrozný hlad. Ano, za všechno se platí!

Cože – a to je konec?

Otázka: *Jak myslíte, že příběh skončí?* (Předvídání)

Ne, není. Maminka chlapečka našla a s tatínkem ho vykopali. Krumpáčem.

A chlapeček už po stromech nelezl?

No... lezl. Ale přestal se vyhazovat na menší kamarády. Tak si koupil lupu, která pěkně zvětšuje. Díval se i na to, co měl u nohou a co bylo hodně maličké. A tak zjistil, že na světě je spousta zajímavých věcí a že nezáleží na tom, jestli jsou malé, nebo velké

(Drijverová, 2022, s. 7-11).

Po četbě společně s dětmi příběh shrne.

Činnosti dětí:

Děti naslouchají čtenému textu, uvědomují si souvislosti s obrázkovou osnovou, předvídají děj a vysuzují.

3. část – Reflexe

4. Kontrola obrázkových osnov - brainstorming (4 minuty)

Cíl: podle příběhu porovnat a upravit uskupení obrázkových osnov všech skupinek z fáze evokace

Pokyny učitele:

Učitel opět požádá děti, aby se vrátily ke svým obrázkovým osnovám a každou skupinu obejde a společně formou krátké diskuze upraví, tak aby se shodovala se čteným příběhem.

Činnosti dětí:

Děti již znají příběh, který se k obrázkové osnově váže. Společně ve skupině a učitelem proto zkusí obrázkovou osnovu upravit tak, aby byly obrázky seřazené chronologicky za sebou ve správném pořadí. Odůvodní, co měly v jejich příběhu jinak.

5.Narativní pantomima (5 minut)

Cíl: uvolnit své tělo a uskutečnit pohyb dle děje příběhu

Pokyny učitele:

Učitel děti seskupí do volného prostoru. Vysvětlí jim pravidla narativní pantomimy. Vypráví dětem upravený úryvek příběhu a děti ho souběžně doprovázejí pantomimou v prostoru.

Úryvek příběhu:

Chlapeček začal sbírat dřevěné lísky, sbíral i krabice, odnesl v ruce pár cihel ze stavby a potom vzal do rukou i stoličku z kuchyně. To všechno vynášel vysoko do koruny obrovského stromu. Měl za to, že když ty věci vyrovná na sebe, na měsíc hravě dosáhne. Tak ty věci rovnal, rovnal a rovnal na sebe.

Na stromě vyrostla ohromná věž a jednoho dne se na ni chlapeček skutečně vyšplhal. A vážně! Skoro si sáhl na hvězdu! Ale pak se pod ním krabice zakymácely...na jednu stranu, na druhou stranu, na jednu stranu a na druhou stranu... a chlapeček z věže padal dolů k zemi. Bylo to skutečně z velké výšky – při nárazu na zem se zapíchl do hlíny a zůstal tam trčet. Koukala mu jenom jeho hlava. Teď tedy nebyl vysoko. Ba, byl tak nízko, že víc už to nešlo. Chlapeček se nemohl ani pohnout.

Činnosti dětí:

Děti již znají čtený text. Snaží se ztvárnit děj svým tělem za pomocí pantomimy ve volném pohybu, podle toho co chlapeček v příběhu dělá.

6. Diskuse **(7 minut)**

Cíl: zopakovat, co jsme se dozvěděli z příběhu a zjistit, jak vypadá zvědavost u dětí

Pokyny učitele:

Učitel seskupí děti do komunitního kruhu. Společně s loutkou dětem pokládá otázky a děti odpovídají nejprve všechny společně.

- *Jaké emoce prožíval chlapeček, když lezl do výšky?*
- *Choval se správně, když pořád rodičům někam utíkal a lezl pryč?*
- *Jak vypadá zvědavost a překvapení v obličeji? Ukažte nám to…*
- *Jaké ponaučení si odnášíme z tohoto příběhu?*

Potom nechá loutku Zvědavost kolovat v komunitním kruhu. Kladete dětem otázku:

Víš kdy/na co/proč jsi zvědavý? Může to být třeba dárek, nové místo, kamarádi, překvapení atd.

Učitel lekci ukončí.

Činnosti dětí:

Děti odpovídají na otázky o zvědavosti. Mají příležitost sdělit svou odpověď, kdy je dítě zvědavé, když drží loutku Zvědavost. Naslouchají ostatním dětem.

Nabídka dalších činností

- Před každou lekcí můžete uskutečnit poslech a nebo zpěv písně „Někdy je ti dobře“ (Černý, 2021, s. 17) viz Obrázek 29. Poslouží k navození atmosféry a určitého signálu k zahájení tématu o emocích. Pokud by děti tato píseň zaujala, tak i naučení písně pěvecky.
- Naučení tematické říkanky O Zvědavce z knihy Děti a emoce (Černý, 2022, s. 28).

3.2.5 Lekce č. 5 – Smutek

Kniha: Zlobilky

Název kapitoly: Holčička a ryba (Drijverová, 2022, s. 65)

Téma: Smutek

Cíl: Uvědomit si význam a příčiny smutku, kdy smutek prožíváme.

Očekávané výstupy:

- Dítě zkouší příběh vizualizovat, shrnout, předvídat .
- Dítě určí emoce, které se v příběhu vyskytují.
- Dítě rozpozná pravdu a lež.

Délka lekce: 45 minut

Prostředí: místnost s volným prostorem uprostřed

Pomůcky: loutka Smutek (viz Obrázek 33), kniha Zlobilky, emoční karty Smutku (holčička i chlapeček), tajemný obrys ryby, obrázková osnova příběhu „Holčička a ryba“

Popis činností

1. část **Evokace**

1. Náladoměr **(3 minuty)**

Cíl: zjistit, jak se děti cítí

Pokyny učitele:

Učitel děti svolá do komunitního kruhu obvyklou metodou. Aktivita „náladoměr“ je již popsána v předchozí lekci č. 1. Postup a průběh již znáte. Pokud bude třeba dětem aktivitu připomenout, v krátkosti zopakujeme postup (viz 3.2.1).

Činnosti dětí:

Všechny děti sedí v komunitním kruhu. Dítě samo rozhoduje o tom, jak se cítí a vyjádří svou náladu pohybem své paže.

2 Seznámení se smutkem **(7 minut)**

Cíl: seznámit se s emocí smutek, rozpoznat rysy smutku v obličeji

Pokyny učitele:

Učitel v komunitním kruhu děti seznámí s loutkou Smutek.

Učitel: *Dneska si s námi bude hrát nový kamarád, jmenuje se Smutek a já ho tu moc vítám. Má rád, když ho někdo pohladí a obejme. On je totiž často smutný.*

Loutka Smutek (viz Obrázek 33): *Ahoj děti, některé z vás moc dobře znám, jsem moc rád, že jsem dnes mezi tak hodnými kamarády. Je mi nějak smutno a potřebuju rozveselit. Přinesl jsem vám jednoho chlapečka a holčičku, které znám, jsem si s nimi podobný a jak? A víte, co je opačnou emocí smutku?*

Učitel umístí emoční karty Smutku tak, aby byly vidět. a položí dětem otázku:

Zkuste Smutek utěšit a řekněte mu, kdy jste smutní i vy, že v tom není sám.

Činnosti dětí:

Děti sedí v komunitním kruhu a odpovídají učiteli na jeho otázku „Jak si je loutka Smutek podobná s emočními kartami smutku. Dále každé dítě dostane možnost Loutku Smutek vzít do ruky a utěšit ho. Dítě, které drží v ruce loutku řekne, z čeho bývá smutné. Ostatní děti poslouchají odpovědi.

Ukázka emočních karet:

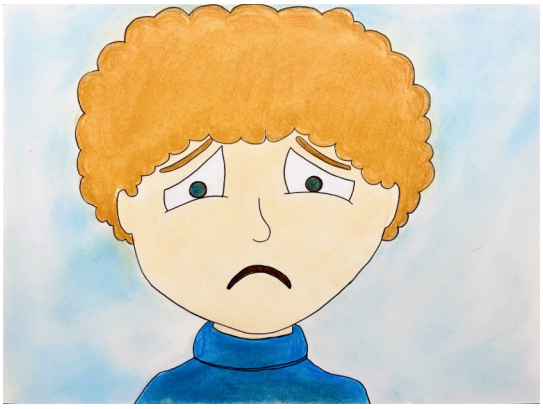

Obrázek 18: emoční karta Smutek, chlapeček, ilustrace autor

Obrázek 17: emoční karta Smutek, holčička, ilustrace autor

3. Tajemný obrys **(2 minuty)**

Pokyny učitele:

Učitel dětem řekne, že si budou vyprávět příběh, ale jen pod jednou podmínkou - musí uhodnou, o čem příběh bude, podle tajemného obrysu. Učitel dětem ukáže tajemný obrys ryby.

Činnosti dětí:

Děti pozorují tajemný obrys a hádají, co by to mohlo být. Předvídají tím, o čem příběh bude.

2. část **Uvědomění**

5. Řízené čtení příběhu „Holčička a ryba“ (16 minut)

Cíl: porozumět čtenému příběhu, určit správný obrázek k danému úseku textu

Pokyny učitele:

Učitel dětem poskytne pohled na knihu Zlobilky. Sdělí dětem název příběhu „Holčička a ryba“ a autorku příběhu Martinu Drijverovou. Učitel bude dětem během příběhu dávat na výběr ilustrace z obrázkové osnovy a umístí je po určení tak, aby na ně děti viděly.

Příběh: Holčička a ryba

Byla jedna holčička a ta žila v domku u řeky. Bylo to hezké bydlení, k vodě se chodila napít zvířata, přilétali ptáci a ve vlnkách se mrskaly ryby. Holčička měla ráda zvířata a ptáky, ale ryby ráda neměla. Ptáci létají a zpívají, zvířata běhají a křičí, ale ryba? Ta jen plave a mlčí, myslela si. Ryba není k ničemu dobrá, ani pohladit se nedá, jenom sníst.

Otázka: *Jak se podle vás děti holčička chová? Vysmívá se rybě?* (vysuzování)

Ilustrace č. 1 viz Obrázek 19

Jednoho dne v tom kraji, kde holčička žila, začalo pršet. Pršelo velmi, velmi dlouho, takže stoupla voda v řekách i v potocích a jezera a rybníky se vylévaly z břehů. Se stoupající vodou se objevily ryby všech druhů. Plavaly tam, kde byl původně obchod nebo kostelík, vystrkovaly hlavy z vody a dívaly se kulatýma očima na svět, který teď patřil jim.

Otázka: *Víte, jak se říká této události, kdy všechno zaplaví voda, protože hodně prší?*

Tehdy vzali tatínek s maminkou loďku a vydali se ke druhému břehu, kde dosud stály nezaplavené domy a obchody, neboť doma už nebylo co jíst. Holčičce přikázali, ať nevychází, a kdyby voda stoupala, ať vyleze na půdu. K tomu skutečně došlo, ale vlny se valily stále výš, až nakonec dosáhly na střechu. Teď už byl z domečku vidět jen komín a na tom seděla holčička, moc se bála a byla jí zima.

Otázka: *Jak se holčička cítí?* (shrnování) *Co myslíte, že se s holčičkou stane dál?* (předvídání)

Ilustrace č. 2 viz Obrázek 20

Ryby plavaly všude kolem, otvíraly tlamičky a polykaly vodu. A jedna veliká ryba doplula až ke komínu, otevřela tlamu a... holčičku spolkla. To se ví, holčička křičela, když projížděla jako po skluzavce do potemnělých prostor, které mají ryby v břiše, ale nebylo jí to nic platné. Konečně přistála v jakési jeskyni, kde už bylo plno věcí, protože ta ryba spolykala skoro všechno, co povodeň odnesla. Byla tu postel a stůl, dvě židle, nějaké konzervy s otvíračem a láhve s minerální vodou. A taky tu byla jiná holčička, hodně malá a strašně vyděšená a uplakaná.

Otázka: *Jak se holčičky cítily a proč?* (vysuzování, shrnování)

Když je člověk sám, je mu často smutno, ale dva lidé už si mohou povídat nebo si zazpívat a hned je jim veseleji. Tak si holčičky nalily minerálku, snědly nějaké párky a broskvový kompot a povídaly si. Když byly unavené, vlezly do postýlky a spaly. Když se prospaly, hrály si na honěnou a na schovávanou. To šlo moc dobře, protože uvnitř ryby bylo šero. Taky si povídaly pohádky a dávaly si hádanky. Celkem vzato se jim nevedlo špatně, jen se jim stýskalo po rodičích a vadilo jim, že nevědí, kam ta ryba pluje. Že je od jejich kraje hodně daleko, poznaly podle banánů a pomerančů, které k nim z rybího jícnu doputovaly. Ale nakonec se holčičky smířily s myšlenkou, že vnitřek ryby bude napořád jejich domovem.

Cože – a to je konec?

Otázka: *Děti, jak si myslíte, že by mohl skončit příběh holčiček?* (předvídání)

Ilustrace č. 3 viz Obrázek 21

Ne, není. Jednoho dne ta ryba totiž připlula zpět tam, kde holčičky spolkla, otevřela pusu a začala křičet: „Vystupováát! Konec céeésty!" Ono už bylo po povodni, tak holčičky donesla domů, kde na ně čekali rodiče. Vlastně je obě zachránila před utopením – a ta první holčička se moc styděla, že si ryb nevážila.

Ilustrace č. 4 viz *Obrázek 22*

Ale jak to, že ta ryba uměla mluvit?

No... to umí všechny. Jenom se řídí příslovím Mluviti stříbro, mlčeti zlato. Dělají to kvůli šupinám, aby se jim zlatě leskly. Ale v životně důležité situaci ryby promluví (Drijverová, 2022, s. 65-70).

Otázka: *Jak tedy příběh dopadl, dobře nebo špatně? Proč?* (shrnování, vysuzování)

Činnosti dětí:

Děti naslouchají čtenému textu, během četby si uvědomují o čem příběh je, uvědomují si emoce, které se v holčičce odehrávají. Mohou se zapojit do diskuze.

5. Obrázková osnova(5 minut)

Cíl: posoudit správnost chronologického seřazení

Pokyny učitele:

Učitel pokládá otázky ke shrnutí celého příběhu. Zároveň s otázkami ukazuje na obrázkovou osnovu, kterou dětem v průběhu čtení ukazoval. Otázky pokládá tak, aby rozvíjely odpovědi dětí např.:*Jak příběh začínal? Co se stalo potom co...? A jak se holčička dostala rybě do břicha? Jak se přitom holčička cítila?*

Činnosti dětí:

Děti sledují obrázky podle pokynů učitele, snaží se společně formou diskuse shrnout v krátkosti děj příběhu, podle obrázkové osnovy.

Obrázková osnova „Holčička a ryba“:

Obrázek 19: 1 Holčička a ryba
Obrázková osnova, ilustrace autor

Obrázek 20: 2 Holčička a ryba
Obrázková osnova, ilustrace autor

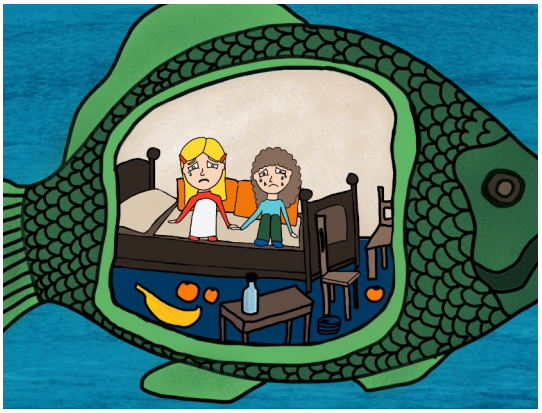

Obrázek 21: 3 Holčička a ryba obrázková osnova, ilustrace autor

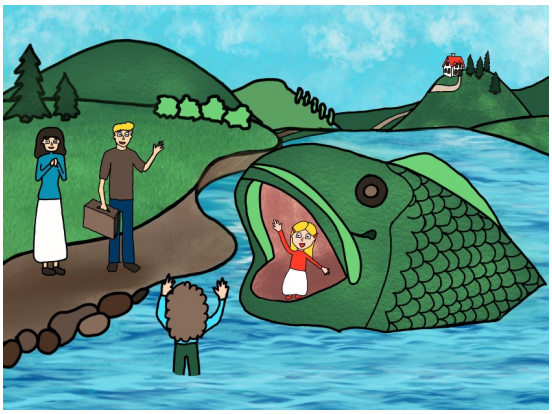

Obrázek 22: 4 Holčička a ryba obrázková osnova, ilustrace autor

3. část **Reflexe**

5. T – graf **(6 minut)**

Cíl: rozpoznat pravdivé informace z příběhu

Pokyny učitele:

Učitel na tabuli nakreslí dva sloupce. Jeden bude označovat souhlasně „ano“ a druhý nesouhlasně „ne“. Bude se podobat písmenu T. Učitel se ptá na zadané otázky. Odpovědi dětí zakreslí smajlíkem nebo symbolem do tabulky. Po skončení činnosti učitel ukončí lekci.

Činnosti dětí:

Děti odpovídají na otázky k příběhu. Uvědomují si pravdu či lež ve výrocích, které se týkají čteného příběhu.

Vzorový T-graf:

	ANO	NE
Holčička měla ráda zvířata a ptáky.	✓	
Holčičky měla ráda i ryby.		✓
Holčička si myslela, že ryba jen plave, mlčí a ani pohladit se nedá, jenom sníst, myslela si holčička.	✓	
Jezera a rybníky se kvůli dešti vylévaly ze břehů.	✓	
Tatínek a maminka vzali parník a pluli na druhý břeh, neboť doma nebylo co jíst.		✓
Holčička vylezla na půdu a pak i na komín, aby se neutopila.	✓	
Ryba holčičku snědla při povodni, protože měla hlad.		✓
Ryba spolkla i ostatní věci, díky kterým holčička přežila	✓	
Holčička byla v břiše ještě s jednou holčičkou, a tak byla moc veselá.		✓
Holčičky nevěděly, kam ryba pluje.	✓	
Když se holčičky vrátily na břeh, rodiče měli radost.		✓

Tabulka 4: vzorový T-graf, Holčička a ryba

6. Diskuse **(5 minut)**

Cíl: uvědomit si, co při smutku pomáhá

Pokyny učitele:

Učitel seskupí děti do komunitního kruhu. Táže se dětí na otázku:

Co bys chtěl loutce Smutek říci, abys mu pomohl/a se se smutkem vypořádat?

Učitel pošle loutku Smutek kolovat po kruhu.

Potom, co se loutka vrátí zpět, učitel lekci ukončí.

Činnosti dětí:

Na otázku učitele odpovídá nahlas dítě, které bude držet loutku, ostatní naslouchají. Posílají si loutku po kruhu. Každý kdo chce se následně může zapojit do diskuse.

Nabídka dalších činností:

- Před každou lekcí můžete uskutečnit poslech a nebo zpěv písně „Někdy je ti dobře“ (Černý, 2021, s. 17) viz Obrázek 29. Poslouží k navození atmosféry a určitého signálu k zahájení tématu o emocích. Pokud by děti tato píseň zaujala, tak i naučení písně pěvecky.
- Básnička o smutku z knihy Děti a emoce (Černý, 2022, s. 58).

3.2.6 Lekce č. 6 – Hněv

Kniha: Nezbedníci

Název kapitoly: Chlapeček a nožičky (Drijverová, 2022, s. 28)

Téma: Hněv

Cíl: Uvědomit si, kdy se zlobíme a jak se hněv projevuje.

Očekávané výstupy

- Dítě dokáže určit mimické rysy hněvu.
- Dítě se dokáže projevit pantomimicky.
- Dítě předvídá děj příběhu.
- Dítě se zapojí do diskuse.

Délka lekce: 45 minut

Prostředí: místnost s volným prostorem uprostřed

Pomůcky: emoční karty Hněv (holčička i chlapeček), loutka Hněv (viz Obrázek 31), obrázková osnova „Chlapeček a nožičky“

Popis činností:

1. část – **Evokace**

1. Náladoměr **(3 minuty)**

Cíl: zjistit, jak se děti cítí

Pokyny učitele:

Učitel děti svolá do komunitního kruhu obvyklou metodou. Aktivita „náladoměr“ je již popsána v předchozí lekci č. 1. Postup a průběh již znáte. Pokud bude třeba dětem aktivitu připomenout, v krátkosti zopakujeme postup (viz 3.2.1).

Činnosti dětí:

Všechny děti sedí v komunitním kruhu. Dítě samostatně rozhoduje o tom, jak se cítí a vyjádří svou náladu pohybem své paže.

2. Seznámení s Hněvem **(7 minut)**

Cíl: seznámit se s emocí hněv, rozpoznat rysy hněvu v obličeji

Pokyny učitele:

Učitel v komunitním kruhu seznámí děti s loutkou Hněv.

Učitel: *Dnes tu s námi bude host, jmenuje se Hněv. Má trápení, něco mu vadí a štve ho to, zlobí se.*

Loutka Smutek: *Ahoj děti, já jsem Hněv. Některé z vás moc dobře znám, jsem moc rád, že jsem dnes mezi vámi. Někteří moc dobře ví, jaké to je se vztekat a hněvat. Přinesl jsem vám jednoho chlapečka a holčičku, které znám. Myslíte, že si jsem s nimi podobný a jak?*

Učitel umístí emoční karty smutku tak, aby byly vidět. Učitel položí dětem otázku:

Děti, já loutku Hněv teď pošlu. Zkuste Hněvu říci, co vás naposledy moc rozčílilo, rozhněvalo a rozlobilo.

Činnosti dětí:

Děti se seznamují s Hněvem, uvědomují si, jak vypadá a kdy ho prožívají. Sdělují své odpovědi loutce.

Ukázka emočních karet:

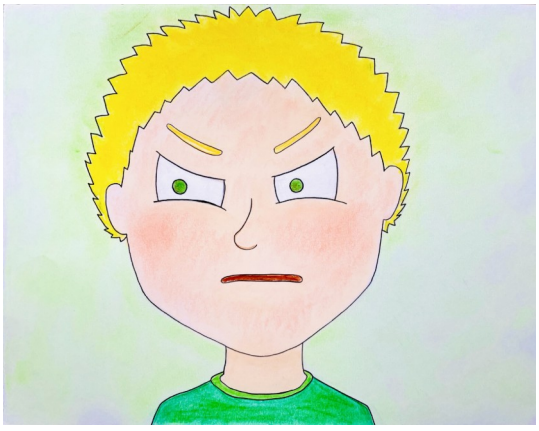

Obrázek 24: emoční karta Hněv, chlapeček, ilustrace autor

Obrázek 23: emoční karta Hněv, chlapeček, ilustrace autor

2. část – **Uvědomění**

3. Řízené čtení příběhu „Chlapeček a nožičky“ (15 minut)

Cíl: naslouchat čtenému textu, uvědomění si emoce hněv v příběhu

Pokyny učitele:

Učitel umístí loutku Hněv tak, aby na ní děti viděly. Začne nahlas předčítat příběh „Chlapeček a nožičky“ podle textu níže, ve kterém jsou uvedené otázky**.**

Příběh Chlapeček a nožičky

Byl jeden chlapeček a tomu se nechtělo chodit. Když byl malý, vozili ho v kočárku, a to se mu náramně líbilo. Jakmile ho z kočárku vyndali, spustil křik. Ale každé dítě jednou vyroste, zatímco kočárek ne. Tam se chlapeček už nevešel, a musel se postavit na vlastní nohy. Vůbec se mu nechtělo dělat kroky, a tak křičel a křičel, ba řval, až ho někdo vzal na ruku a aspoň chvíli ho nesl.

Otázka: *Jak se chlapeček cítil?* (vysuzování)

Nechut' k chůzi tomu chlapečkovi nakonec zůstala. Nebyl spokojený, dokud nemohl nasednout do auta nebo do vlaku, jet na kole nebo na koloběžce. Rodiče zavedli chlapečka k lékaři - má snad nějakou nožičkovou nemoc? Ale lékař nic takového neobjevil. Chlapečkovi se prostě nechtělo chodit, to bylo všechno. Co dělat?

Otázka: *Co by se s tím dalo dělat, děti?* (předvídání)

Rodiče se s tím nakonec vcelku smířili a vozili ho všude, kam se dalo, aby měli klid.

Ale jsou přece i místa, kam žádným dopravním prostředkem jet nelze. Například les. A tam se tatínek s maminkou vypravili na houby. Trvali na tom, že chlapeček půjde s nimi. Víc lidí najde víc hříbků, ze kterých pak maminka uvaří polévku, nebo i smaženici s vajíčky.

K lesu, pravda, dojeli autem, ale pak... pak musel chlapeček po svých. Vzdychal, naříkal, fňukal. Že ho bolí nožičky, že dál nemůže... a po houbách nijak nekoukal. V košíku měl za hodinu jen dvě lišky, a ty jsou skutečně maličké.

Rodiče si vzdychni: "Ty jsi nám tedy platný! Radši si sedni na pařez a počkej tu na nás, za chvíli se vrátíme."

A bylo jasné, že se na něj trochu zlobí.

Otázka: *Co se v příběhu právě stalo?* (shrnování) *Hněvali se rodiče na chlapečka a chlapec na rodiče, proč?* (vysuzování)

Chlapeček nabídku přijal s povděkem, usadil se, natáhl nohy a rozhlížel se kolem sebe. Zjistil, že ve spadaném listí a jehličí pobíhá spousta zajímavých tvorů. Mravenci,

střevlíci, tesaříci... a taky stonožky a mnohonožky! Ty se pohybovaly nejrychleji ze všech, přímo pádily.

Kdybych měl tolik nohou, zamyslel se chlapeček, to by se mi běhalo! Ale se dvěma... Ani to nedomyslel. Kdoví jak se to stalo, najednou mu narostly další nožičky. Sto jich nebylo, ale s těmi, co už měl, jich napočítal osm. Čtyři vpravo a čtyři vlevo. Inu, les je tajemné prostředí, tam se může stát leccos.

Chlapeček vyskočil z pařezu a chtěl se rozběhnout. Ale ouvej! Osm nohou, to je opravdu dost na to, aby se zapletly - ty vpravo chtěly doprava, ty vlevo ne... a poslední pod

razily nohy těm prvním. Chlapeček se natáhl jak dlouhý tak široký.

A volal o pomoc. To se rozumí, že rodiče k němu hned přiběhli a užasli. Na zemi leží cosi, mrská to spoustou nožiček... a je to jejich jediný syn!

"To se nám prodraží!" poznamenal tatínek, "těch bot a ponožek, co budeme kupovat!"

Maminka se ptala, jak se to chlapečkovi přihodilo, ale on nevěděl.

"Vidíš, to máš z toho! Byl jsi líny chodit po dvou, teď musíš zvládnout nohou osm," řekl tatínek.

A stalo se. Chlapeček se naučil chodit na všech nožičkách. Pravda, vypadal trochu jako pavouk, ale lidé v okolí si na to po čase zvykli.

Cože – a to je konec?

Otázka: *Děti, jak by mohl příběh pokračovat?* (předvídání)

Ne, není. V sousedství totiž měli holčičku a ta taky nerada chodila. Jednou si řekla, že by chtěla mít víc nohou – a už to bylo! Chlapečkovi nožičky utekly a přirostly té holčičce.

A on už potom chodil víc?

Moc ne. Ale ušetřil si na kolečkové brusle, a všude jezdil. Jen do lesa ho nikdo nedostal. Tam by musel po svých. A pak, dějí se tam podivné věci… (Drijverová, 2022, s. 28-32)

Činnosti dětí:

Děti naslouchají příběhu, snaží se odpovídat na otázky, předvídají, vysuzují, shrnují a vytvářejí si souvislosti. Mají možnost zapojit se do diskuse.

4. Improvizace hněvu **(3 minuty)**

Cíl: uvolnit své tělo a vcítit se do role chlapce z příběhu

Pokyny učitele:

Učitel děti požádá, aby si stouply a udělaly si kolem sebe prostor. Popisuje situaci a využije k motivaci loutku Hněv.

Loutka Hněv: *Představte si, že jste chlapečkem na začátku příběhu, který se hněvá a rozčiluje se, protože nechce co? Nechce chodit! Je vlastně jako já. Zkuste to předvést… Bolí vás nožičky a nechce se vám chodit, už toho máte dost!*

Učitel povzbuzuje děti k pohybu a zvukům.

Činnosti dětí:

Děti se zkouší uvolnit a předvádí, že se hněvají.

5. Narativní pantomima **(5 minut)**

Cíl: naslouchat text a uvědomovat si pohyb postav, zkusit ho předvést svým tělem

Pokyny učitele:

Učitel vysvětlí hru. Předčítá nahlas úryvek z příběhu a přizpůsobuje tempo čtení pohybu.

Úryvek příběhu:

Chlapeček nabídku přijal s povděkem, usadil se, natáhl nohy a rozhlížel se kolem sebe. Zjistil, že ve spadaném listí a jehličí pobíhá spousta zajímavých tvorů. Mravenci, střevlíci, tesaříci... a taky stonožky a mnohonožky! Ty se pohybovaly nejrychleji ze všech, přímo pádily.

Kdybych měl tolik nohou, zamyslel se chlapeček, to by se mi běhalo! Ale se dvěma... Ani to nedomyslel. Kdoví jak se to stalo, najednou mu narostly další nožičky. Sto jich nebylo, ale s těmi, co už měl, jich napočítal osm. Čtyři vpravo a čtyři vlevo. Inu, les je tajemné prostředí, tam se může stát leccos.

Chlapeček vyskočil z pařezu a chtěl se rozběhnout. Ale ouvej! Osm nohou, to je opravdu dost na to, aby se zapletly - ty vpravo chtěly doprava, ty vlevo ne... a poslední podrazily nohy těm prvním. Chlapeček se natáhl jak dlouhý tak široký. A volal o pomoc.

Činnosti dětí:

Děti vnímají děj příběhu, soustředí se na to, co se v příběhu pohybově odehrává. Děti samy děj znázorňují pohybem svého těla a napodobují ho.

3. část – **Reflexe**

6. Obrázková osnova **(6 minut)**

Cíl: chronologicky poskládat obrázkovou osnovu příběhu „Chlapeček a nožičky“

Pokyny učitele:

Učitel rozdělí děti do skupin (tři až pět dětí ve skupině). Rozdá každé skupině obrázkovou osnovu. Dohlíží na průběh skládání obrázkové osnovy.

Činnosti dětí:

Děti zkouší navzájem spolupracovat při seřazování správného pořadí obrázkové osnovy. Po složení se skupina přihlásí. Po schválení uloží obrázky a předají je učiteli.

Obrázková osnova „Chlapeček a nožičky“

Obrázek 26: 1 Chlapeček a nožičky Obrázková osnova, ilustrace autor

Obrázek 25: 2 Chlapeček a nožičky Obrázková osnova, ilustrace autor

Obrázek 27: 3 Chlapeček a nožičky
Obrázková osnova, ilustrace autor

Obrázek 28: 4 Chlapeček a nožičky
Obrázková osnova, ilustrace autor

6. Diskuse **(5 minut)**

Cíl: uvědomit si, co při hněvu pomáhá

Pokyny učitele:

Učitel seskupí děti do komunitního kruhu. Táže se dětí na otázku:

Co bys chtěl loutce Hněv poradit a říct, abys mu pomohl se s hněvem rychle vypořádat?

Učitel pošle loutku Hněv kolovat po kruhu. Potom, co se loutka vrátí zpět, učitel lekci ukončí.

Všechny musím moc pochválit, s hněvem jste se skvěle vypořádali a naučili jste se o něm i něco nového.

Loutka Hněv se také rozloučí s dětmi. Společně je může vyzvat k poslednímu mimickému ztvárnění hněvu. Uzavře tím celou lekci.

Činnosti dětí:

Děti sedí v komunitním kruhu. Na otázku učitele odpovídá dítě nahlas, které bude držet loutku, ostatní děti naslouchají. Posílají si loutku v kruhu.

Nabídka dalších činností:

- Před každou lekcí můžete uskutečnit poslech a nebo zpěv písně „Někdy je ti dobře“ (Černý, 2021, s. 17) viz Obrázek 29. Poslouží k navození atmosféry

a určitého signálu k zahájení tématu o emocích. Pokud by děti tato píseň zaujala, tak i naučení písně pěvecky.

- Hra molekuly může být motivována na části těla, konkrétně nohy, které chlapečkovi narostli.
- Děti mohou ztvárnit příběh živým obrazem ve čtyřech skupinách podle obrázkové osnovy.

4 Metodologie pedagogického výzkumu

Za účelem rozvoje dovedností čtenářské gramotnosti a seznámení s emocemi dětí předškolního věku byl vytvořen literární program Zlobilky a Nezbedníci. Cílem bylo program nejen vytvořit, ale také ho ověřit třemi učitelkami mateřských škol metodou strukturovaného rozhovoru.

4.1 Strukturovaný rozhovor

Strukturovaný rozhovor je výzkumná metoda založená na předem připravených otázkách, předkládaných ústně, s pevným pořadím otázek. Klíčem je důkladná příprava, ale pro nováčky ve výzkumu je tato metoda jednodušší než polostrukturované nebo nestrukturované rozhovory. Strukturované rozhovory jsou časově efektivnější jak v realizaci, tak ve vyhodnocování. Pro jejich provádění je důležité zajistit klidné prostředí bez rušivých prvků pro jejich provádění. Jednou z metod pro zaznamenání strukturovaného rozhovoru je zápis odpovědí výzkumníkem po skončení rozhovoru (Skutil a kol., 2011, s. 90-95).

Pro účely bakalářské práce byl vytvořen strukturovaný rozhovor skládající se z osmi otázek zaměřených na sestavený literární program Zlobilky a Nezbedníci a na metodické listy, které byly poskytnuty k realizaci.

Otázky pro strukturovaný rozhovor

1) Byly informace na metodických listech srozumitelné?
2) Splňovaly jednotlivé aktivity stanovené cíle?
3) Jsou aktivity v metodických listech vhodně zvolené a přiměřené věku dětí?
4) Jak hodnotíte množství úkolů a jejich časové rozvržení?
5) Které aktivity byly při realizaci problematičtější a proč?
6) Doplnili byste nějaké informace do metodických listů z důvodu lepšího porozumění a jakou úpravu navrhujete?
7) Jaký přínos má pro děti využití literárního programu ve výchově z pohledu učitele?

8) Jak hodnotíte doplňující metodické materiály k literárnímu programu, kterými jsou emoční karty a obrázkové osnovy?

Strukturovaný rozhovor se uskutečnil po dokončení realizace literárního programu. S každou paní učitelkou byl při osobní schůzce domluven čas a prostor pro rozhovor. Pro záznam rozhovoru byla využita metoda zápisu odpovědí výzkumníkem po skončení rozhovoru.

4.2 Průběh šetření

V průběhu roku 2023-2024 byl vytvořen literární program, skládající se z šesti lekcí. Ke každé lekci byl vytvořen metodický list. Ty obsahují stěžejní informace pro realizaci programu, popis činností, texty příběhů ke čtení a doprovodné metodické materiály, které byly vytvořeny autorem programu.

Během února 2024 byl literární program předán třem učitelkám mateřských škol. Při předání proběhlo i vysvětlení potřebných informací k programu a poskytnutí potřebných metodických materiálů nutných k uskutečnění programu. Během realizace byl udržován kontakt se všemi ověřujícími učitelkami. Po dokončení ověřování programu byla domluvena schůzka s každou ověřující učitelkou. Schůzky se uskutečnily na přelomu března a dubna, na kterých bylo zodpovězeno na všechny otázky strukturovaného rozhovoru. Hlavní body strukturovaného rozhovoru měly paní učitelky k dispozici v průběhu realizace.

4.3 Charakteristika respondentů

Respondenty strukturovaného rozhovoru jsou tři učitelky z mateřské školy, které jsou v textu označeny písmeny A, B a C, aby byla zachována jejich anonymita.

Učitelce A je 50 let a ve svém oboru působí 14 let. Před šestnácti lety se rozhodla pro změnu kariéry, dokončila druhou střední školu pedagogickou a od té doby vyučuje v mateřské škole. Zaměřuje se na výtvarnou a dramatickou výchovu. V soukromém životě se věnuje doučování českého jazyka dětí cizinců.

Učitelka B je ve věku 58 let a svou pedagogickou kariéru zahájila ihned po dokončení střední školy, což znamená, že má 40 let praxe. Její hlavní zaměření v mateřské škole je pohybová výchova. Má zkušenosti jako cvičitelka v Sokole a nyní

vede pohybové kroužky pro děti. V oblasti dramatické výchovy disponuje základními znalostmi.

Učitelka C, ve věku 59 let, má 35 let praxe v oboru předškolní pedagogiky. Vystudovala vysokou školu s oborem učitelství pro mateřské školy a má pokročilé zkušenosti s dramatickou výchovou.

5 Výsledky šetření

Klíčovým prvkem šetření bylo vyhodnocení výsledků, získaných prostřednictvím strukturovaného rozhovoru s učiteli. Cílem tohoto rozhovoru bylo zjistit hodnocení učitelů ohledně obtížnosti, výběru a rozvržení aktivit. Dále jaký mají názor na přehlednost a srozumitelnost metodických listů, a jak hodnotí samotný průběh realizace programu. Byly řešeny klady a zápory programu. Součástí rozhovorů byly i otázky týkající se dosažení stanovených cílů programu. Závěrem byly učitelkám položeny otázky ohledně jejich doporučení pro možné vylepšení programu a jejich názory na doprovodné metodické materiály využité během programu.

5.1 Výsledky strukturovaného rozhovoru

Strukturovaný rozhovor byl uskutečněn se třemi učitelkami, označenými jako A, B a C. Klíčové body rozhovoru jim byly poskytnuty písemně v průběhu realizace. Podrobnosti o učitelkách jsou popsány v kapitole 4.3.

Otázka 1: Byly informace v metodických listech srozumitelné?

Všechny učitelky potvrdily, že informace na metodických listech byly jasně a srozumitelně napsány, což jim umožnilo efektivně využívat tyto materiály ve své výuce i přesto, že některé aktivity neznaly.

Otázka 2: Splňovaly jednotlivé aktivity stanovené cíle?

Všechny učitelky potvrdily, že každá lekce programu úspěšně splnila stanovené cíle, nenašly v nich žádnou výjimku.

Otázka 3: Jsou aktivity v metodických listech vhodně zvolené a přiměřené věku dětí?

Učitelka A hodnotí činnosti a aktivity na metodických listech jako vhodné především pro starší předškolní děti (5-6 let). S touto věkovou kategorií program i realizovala. Její zkušenosti potvrzují vhodnost aktivit pro tuto věkovou skupinu.

Učitelky B a C nicméně naznačují, že některé aktivity jsou bez problému přístupné i pro mladší předškolní děti, přestože jsou primárně určeny pro ty starší.

Otázka 4: Jak hodnotíte množství úkolů a jejich časové rozvržení?

Každá z učitelek pozorovala, že časové nároky na provedení aktivit se lišily v závislosti na skladbě třídy a aktuálním rozpoložení dětí. Někdy bylo možné úkoly zvládnout rychleji, jindy právě odpovídaly předem nastavenému časovému plánu.

Učitelka B konkrétně popisuje, že její činnosti jsou rozložené přes celé dopoledne, s přestávkou na svačinu, což jí umožňuje udržet časový rámec 45 minut pro každou z nich přesně podle plánu. Učitelka C konkrétně uvádí, že činnosti mohla i bez problému provádět v kratším či delším trvání v závislosti na zájmu dětí.

Otázka 5: Které aktivity byly při realizaci problematičtější a proč?

Učitelka A uvedla, že příběh „Holčička a pavouk“ u jedné dívky vyvolal silný strach z pavouků, což bylo náročnější. Celkově ale všechny aktivity proběhly hladce. Poznamenala také, že děti měly obtíže s pochopením názorové škály, když byla vysvětlována jen slovy.

Učitelka B také zmínila, že aktivita o strachu byla náročnější kvůli citlivosti tématu a zaměřila se poté více na pozitiva.

Učitelka C sdělila, že všechny aktivity proběhly dobře a bez větších problémů.

Otázka 6: Doplnili byste nějaké informace do metodických listů z důvodu lepšího porozumění a jakou úpravu navrhujete?

Všechny učitelky vyjádřily, že každá lekce byla popsána srozumitelně a podrobně, což jim vyhovovalo pro pochopení činností.

Učitelka A navrhla několik vylepšení pro metodické listy. Doporučila přidat detailnější popis každé loutky (mluvu a charakter), což by usnadnilo jejich efektivní využití ve výuce. Navrhla také zahrnutí ilustračních obrázků k názorové škále, které by dětem pomohly lépe pochopit prostorové uspořádání.

Učitelka C by v lekci číslo jedna uvítala více pohybových aktivit, které by podporovaly dynamiku hodiny a udržely pozornost dětí.

Otázka 7: Jaký přínos má pro děti využití literárního programu ve výchově z pohledu učitele?

Učitelka A oceňuje, že program efektivně pomáhá dětem lépe vyjadřovat emoce, zvláště díky prožitkovému učení, které je podpořeno využitím dramatických

aktivit. Konkrétně vyzdvihuje narativní pantomimu, která dětem umožňuje hlubší emoční zážitek a lepší porozumění literárním textům.

Učitelka B zdůrazňuje, jak program přispívá k rozvoji kritického myšlení u dětí tím, že je učí diskutovat a řešit problémy spojené s emocemi. Vnímá cíle programu jako nezbytnou přípravu dětí do budoucího života. Konkrétně zmiňuje i sympatie k vybraným příběhům, se kterými v programu pracujeme.

Učitelka C vnímá program jako cenný nástroj pro efektivní řízení a pochopení složitějších emocí, jako jsou strach a hněv, vyzdvihuje poskytované metody pro zvládání těchto situací.

Všechny tři učitelky se shodují na tom, že program má pozitivní dopad na emocionální vývoj dětí v mateřské škole, též viděly pokroky i v porozumění příběhů.

Otázka 8: Jak hodnotíte doplňující metodické materiály vytvořené k literárnímu programu kterými jsou jsou emoční karty a obrázkové osnovy:

Učitelka A původně měla určité výhrady k ilustracím, kvůli jejich komiksovému stylu, avšak po jejich aplikaci v praxi zjistila, že děti ilustrace přijaly s nadšením. Zjistila, že tento typ vizuálního zpracování je pro děti velmi sympatický a efektivně podporuje jejich zájem o danou činnost.

Učitelka B a C se shodují, že všechny ilustrace obsahují vhodné a jasné výrazné rysy emocí a emočních kartách. Totéž platí i pro výrazy v obličeji v obrázkových osnovách, hodnotí i vhodně zvolené okamžiky z příběhů, které jsou v obrázkových osnovách zobrazené.

Závěr

Tématem mé bakalářské práce byl literární program Zlobilky a Nezbedníci zaměřený na emoce a zlozvyky dětí v mateřské škole. Teoretická část se s ohledem na zvolené téma práce zabývala charakteristikou dítěte předškolního věku, konkrétně jeho kognitivního a emocionálního vývoje. Dále byly představeny prvky literární výchovy v mateřské škole, vymezení pojmu čtenářská gramotnost a popis třífázového modelu učení. Pozornost byla věnována faktorům, které mají vliv na rozvoj dovedností pro dosažení čtenářské gramotnosti. Popsána byla i tvorba spisovatelky Martiny Drijverové, neboť pro tvorbu literárního programu byly použity i příběhy z jejích knih Zlobilky a Nezbedníci. V práci byla uvedena charakteristika metodických materiálů využitých v literárním programu (tj. obrázkové osnovy, emoční karty a maňásci).

Pro praktickou část bakalářské práce byly stanoveny dva cíle. Prvním cílem bylo vytvořit literární program zaměřený na emoce a zlozvyky dětí předškolního věku. Za účelem jeho naplnění byl vytvořen literární program Zlobilky a Nezbedníci o šesti metodických listech, jehož prostřednictvím děti mateřské školy rozvíjely emoce a čtenářskou pregramotnost. První metodický list byl úvodem ke všem emocím a každý další metodický list pracoval s jednou určitou emocí (radost, strach, zvědavost, smutek a hněv). Využity byly metody vhodné pro třífázový model učení E – U – R a také metody dramatické výchovy.

Druhým cílem praktické části bylo ověřit vytvořený literární program Zlobilky a Nezbedníci v mateřské škole. Program byl tedy sdílen se třemi učitelkami, které učí v mateřských školách. Ty jej zrealizovaly a ověřily ve své třídě v rámci řízené činnosti. Za účelem sběru dat byla využita metoda strukturovaného rozhovoru, který byl uskutečněn po dokončení realizace. Pro ověření byly stanoveny čtyři výzkumné otázky, na které následně učitelky odpověděly.

Učitelky z mateřských škol se shodly, že díky srozumitelnému a podrobnému popisu aktivit v metodických listech bylo možné dosáhnout zamýšlených vzdělávacích cílů. Dle odpovědí učitelek se dá díky programu dosáhnou zlepšení při vyjadřování emocí. Využití dramatických aktivit umožňuje dětem hlubší emoční prožitek a lepší porozumění literárním textům. Učitelky zhodnotily vytvořené metodické materiály jako účinný doplněk literárního programu. Ilustrace vhodně a zřetelně znázorňují děj

a emoce postav, což usnadňuje dětem porozumění příběhu. Děti přijaly ilustrace s nadšením a aktivně se zapojily do výuky, což vyřešilo původní obavy ohledně jejich přijetí. Tento program tak nejen plní svůj vzdělávací cíl, ale přispívá i k celkovému rozvoji dětí v mateřské škole.

Seznam použité literatury a zdroje

Knižní zdroje

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2011. *Rozvoj grafomotoriky. Jak rozvíjet kreslení a psaní.* Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-0977-9.

ČERNÝ, V., GROFOVÁ, K., 2017. *Děti a emoce, Učíme děti vnímat, poznávat a pracovat se svými pocity*. 2. vyd. Praha: Edika. ISBN 978-80-266-1125-7.

DRIJVEROVÁ, M., *Zlobilky,* 2022. Praha: Albatros. ISBN 978-80-000-6409-3.

DRIJVEROVÁ, M., *Nezbedníci,* 2022. Praha: Albatros. ISBN 978-80-000-6410-9.

ERIKSON, E. H., 2002. *Dětství a společnost*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-380-8.

GOLEMAN, D., 2011. *Emoční inteligence*. Praha: Metafora. ISBN 978-80-7359-334-6.

HUBÁČEK, J., 1990. *Didaktika slohu: Celost. vysokošk. učebnice pro posl. pedagog. fakult, stud. učitelství v 1.-4. roč. zákl. školy*, Praha: SPN.

KOŤÁTKOVÁ, S., 2008. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-1568-1.

KRÜGER, K., ŠAFRÁNKOVÁ, K., 2021. *Čteme s nečtenáři a učíme je kriticky myslet.* Dobříš: Šafrán. ISBN 978-80-907087-9-2.

NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLTOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T., 2006. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Kroměříž: Spirála. ISBN 80-901873-7-4.

PFEFFER, S., 2003. *Rozvíjíme emoce dětí: praktická příručka pro mateřské školy.* Praha: Portál. ISBN 80-7178-764-7.

PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B., 1997. *Psychologie dítěte.* Praha: Portál. ISBN 80-7178-146-0

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., 1995. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-029-4.

PRÁŠILOVÁ, M., ŠMELOVÁ, E. a kol., 2018. *Didaktika předškolního vzdělávání.* Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1302-4.

SKUTIL, M., 2011. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-778-7.

VÁGNEROVÁ, M., 2000. *Vývojová psychologie, dětství, dospělost, stáří.* Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, M., 2017. *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*. Praha: Raabe. ISBN 978-80-7496-333-9.

VÁGNEROVÁ, M., LISÁ, L., 2022. *Vývojová psychologie.* Praha: Karolinum. ISBN: 978-80-246-4961-0.

VALENTA, J., 1998. *Metody a techniky dramatické výchovy.* Vyd. 2. Praha: Agentura Strom. ISBN 80-86106-02-0.

TOMÁŠKOVÁ, I., 2015. *Rozvíjíme předčtenářskou gramotnost v mateřské škole.* Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0790-0.

Internetové zdroje

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělání. Online. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/56051_1_1/ [cit. 2024-04-6].

REISSNER, M.. 2006. *Česká literatura pro děti a mládež, reflexe vybraných východisek a stavu, rigorózní práce*. Online. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/kv3j5/24-11_rigo_-_text.pdf [cit. 2024-04-6].

Přílohy

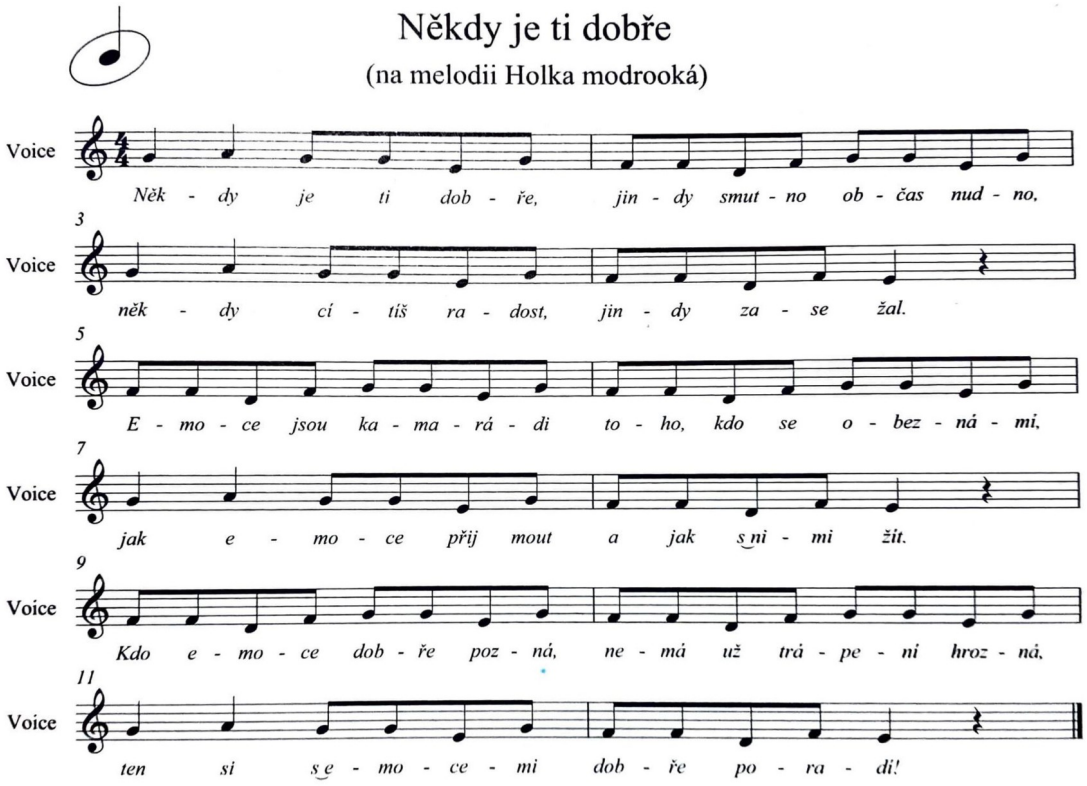

Obrázek 29: Píseň „Někdy je ti dobře“ (Černý, 2021, s. 17)

Metodické pomůcky – loutky emocí:

Obrázek 30: Loutka Zvědavost

Obrázek 31: Loutka Hněv

Obrázek 33: Loutka Smutek

Obrázek 32: Loutka Strach

Obrázek 34: Loutka Radost